

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**«Лінгвопрагматичні засоби порівняння в ідіолекті Володимира
Лиса»**

Студентки 2 курсу 2МУУЗ групи
Освітньої програми Середня освіта.
Українська мова і література
Спеціальності 14. 01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Олійник Ярослави Віталіївни

Науковий керівник: кандидат
філологічних наук, доцент

Прокопчук Людмила Володимирівна

Розширена шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка: ECTS _____

Голова комісії

Члени комісії

Вінниця – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОРІВНЯННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	7
1.1. Порівняння в системі мовно-виражальних засобів мови	7
1.2. Засоби вираження порівняльної семантики в українській мові.....	11
1.3. Структурні типи порівняльних конструкцій.....	19
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ПОРІВНЯНЬ У ТВОРАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА	26
2.1. Закономірності вираження порівняльної семантики в простому реченні	26
2.1.1. Семантика предмета порівняння	26
2.1.2. Семантика образу.....	30
2.1.3. Семантика основи	34
2.2. Семантика складних порівняльних конструкцій	45
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3. ДЖЕРЕЛА ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНИХ ПОРІВНЯНЬ У ТВОРАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА	54
3.1. Узуальні порівняння	54
3.2. Оказіональні порівняння	69
Висновки до розділу 3	73
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80

ВСТУП

Вивчення порівняння як елемента художнього тексту в лінгвостилістичному аспекті здавна привертає увагу. У лексикографічних джерелах художнє порівняння визначають як фігуру мовлення, в основі якої лежить логічна операція виділення найсуттєвішої ознаки описуваного через пошук іншого [49, с. 469], що полягає в уподібненні одного предмета до іншого, у якому передбачається наявність ознаки, спільної з першим [44, с. 450–471]; підкреслюється її спорідненість із метафорою [63, с. 321, 467]. Мовознавці вважають порівняння словесним утворенням, що складається з лексико-семасіологічних компонентів, які розміщені один за одним [49, с. 126].

Порівняння належать до класичних тропів, так чи так систематизуючись та розглядаючись ще з античних часів, а тому дослідники стилістики вважають їх уже цілком знаними і шукають інших секретів художнього мовлення. Вони існують, ці секрети – знайдені і на разі ще не знайдені, але свої незвідані секрети і глибини має й порівняння. Порівняння, на переконання науковців, не просто троп, а основа людського мислення з його асоціативністю і напрямком від знаного до незнаного. У термінах компаративної структури це шлях від об'єкта до суб'єкта. Цей шлях порівняння пізнавального, гносеологічного, яким ішло і йде людство, пізнаючи світ, по суті повторює й порівняння художнє. Однак останнє слугує не так пізнанню суб'єкта (він уже відомий), як глибшому й емоційнішому розкриттю його сутності.

Відзначимо, що попри помітне відставання в теоретичному вивченні порівняння від дослідження метафори компаративні конструкції української мови не можна назвати недослідженими. Навпаки, їх активно вивчають. Варто назвати монографію І. К. Кучеренка (1959), розділи чи фрагменти розділів у курсах сучасної української літературної мови тощо. Різні аспекти порівнянь в українській мові стали предметом дисертацій Г.Я. Довженко

(1969), Л.В. Голоюх (1996), М.С. Заборної (1997), Н.П. Шаповалової (1998), Л.В. Прокопчук (2000), С.М. Рошко (2001), причому дослідження проводились переважно або лише на матеріалі художньої літератури. Однак невивченого, нез'ясованого в проблематиці компаративних конструкцій української мови залишається поки що значно більше, ніж з'ясованого. Наприклад, надійно обґрунтовану межу між порівняльним зворотом та підрядним порівняльним реченням так і не було проведено.

Отже, подальше розроблення проблематики порівнянь в українській мові, зважаючи на складність, розмаїтість та фундаментальну їхню вагомість для мови загалом і художнього мовлення зокрема, залишається нагальною потребою.

Об'єктом дослідження є художнє мовлення Володимира Лиса.

Предмет дослідження становлять порівняльні конструкції, уживані у творах Володимира Лиса.

Мета дослідження – спираючись передусім на вивчення порівнянь в ідіостилі Володимира Лиса, запропонувати розв'язання деяких теоретичних проблем компаративних конструкцій в українській мові, їхньої структури й типології, а на цьому ґрунті якомога докладніше, різнобічніше й глибше проаналізувати порівняння, ужиті в художніх творах письменника.

Поставлена мета зумовила виконання таких **завдань**:

- систематизувати й синтезувати загальнотеоретичні підходи до проблеми вивчення порівняльних конструкцій у мовознавстві;
- максимально повно зібрати, інвентаризувати порівняння, ужиті в художніх творах Володимира Лиса;
- класифікувати зібрані порівняння, розглянувши засади наявних класифікацій порівняльних конструкцій;
- з'ясувати лексико-семантичну та експресивну місткість порівняння, його значеннєвий потенціал;
- визначити джерела художньо-образних порівнянь у

творах Володимира Лиса.

Методи дослідження: *дедукції та індукції* (опрацювання теоретичного матеріалу); *описовий метод* (узагальнення наукових концепцій і теорій); *лінгвістичне спостереження* (визначення засобів вираження порівняльної семантики); *метод лінгвістичного аналізу* (аналіз структурно-семантичних і функціональних особливостей порівняльних конструкцій).

Матеріалом дослідження стали тексти романів Володимира Лиса: «Століття Якова», «Соло для Соломії» та «Діва Млинища».

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше зібрано й проаналізовано порівняльні конструкції, уживані в романах Володимира Лиса «Століття Якова», «Соло для Соломії» та «Діва Млинища».

Теоретичне значення дослідження визначається тим, що результати його збагачують українську лінгвостилістику новими спостереженнями над засобами вираження порівняльної семантики, дають змогу глибше пізнати секрети мовної майстерності В. Лиса.

Практичне значення полягає у можливості використання отриманих результатів під час подальшого вивчення зазначеної проблематики.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОРІВНЯННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1.1. Порівняння в системі мовно-виражальних засобів мови

На думку дослідника О. Мороховського, доцільним є розгляд порівнянь у контексті фігур, пов'язаних із суміщенням (разом із фігурами, пов'язаними з заміщенням, до яких, на його думку, слід віднести метафорику) в якості стилістичного прийому, суть якого закладена в тому, що два об'єкти дійсності або їх якості, співвідносні з різними класами, є частково уподібненими. О. Мороховський підкреслює наявність у порівнюваних предметів неповної ідентичності, вони містять лише нагадування один про одного, натомість, якщо констатувати, що ці предмети тотожні лише частково, можна сприйняти предмет зовсім по-новому. Відбувається отоження дослідником об'єктів дійсності та їхніх якостей, при цьому він не вдається до того, аби йменувати порівняльні основи окремими елементами конструкції [48, с. 187].

У цьому випадку можна довести більшу доцільність асоціативного підходу в порівнянні з підходом якісним. В художніх порівняннях, особливо коли вони мають індивідуально-авторське походження, конструкція багато в чому залежить від основи, що, відповідно, є важливим у контексті фахової розмови про художнє порівняння як стилістичний прийом. Якщо основа характеризується імплікативністю, вона не втрачає через це свою семантичну вагу в складі конструкції, а навпаки, набуває нової значущості, сприяє підсиленню роботи фантазії, додаванню елементу, пов'язаного із сумнівом, здогадом тощо.

На думку Ю. Левіна, порівняння являють собою семантично набагато простішу конструкцію, на відміну від метафори, яка, трансформуючись, переходить у відповідну метафоричну конструкцію. Науковець за семантичною ознакою розподіляє порівняльні конструкції, відтак, вони можуть бути акцентувальними, описовими, метафоричними та словниковими, а в їх основі цілком можуть бути старі метафори, які свого

часу ввійшли до словника в якості побічних значень, що характеризують відповідні слова [36, с. 293].

На думку Л. Прокопчук, структурно порівняльна конструкція базується на взаємодії між семантичними складниками її компонентів, серед яких мова йде про предмет, образ та основу [60, с. 43].

Аналізуючи семантику порівняльної конструкції, варто урахувати семантику всіх її компонентів, що може бути більшою чи меншою мірою узагальненою. Реченнєві структури, що мають порівняльні конструкції, конкретизують узагальнену семантику порівняльних конструкцій у мовленні. Діставши реалізацію в мовленні, компаративна семантика має своєю базою, передусім, лексичне значення, притаманне конкретним словоформам у позиціях, пов'язаних із позитивом, компаративом та основою порівняльної конструкції.

Позитив – це маніпулятивна конструкція, суть якої полягає в повідомленні адресату позитивної інформації з метою зміни його поведінки, психічного чи ментального стану тощо [19, с. 72].

Компаратив – це конструкція, в основі якої лежить порівняння певних якостей, об'єктів, предметів (порівняльна конструкція) [19, с. 72].

Відтак, залучаючи до аналізу типізоване частиномовне відтворення порівняльної конструкції у простому реченні, під час його класифікації необхідно здійснювати виділення мікрогруп лексем у межах їхнього частиномовного класу. Так, наприклад, предметом та образом у позиціях позитива й компаратива порівняльної конструкції здійснюється типізація іменних лексем, а основа порівняння представлена дієслівними, прикметниковими та прислівниковими одиницями. Відтак, підґрунтям для субкласифікації компонентів порівняльної конструкції за їх семантичними ознаками є саме семантичні характеристики слів цих частин мови [41, с. 25].

Детальне розмежування питань про різницю між тропом та фігурою дозволило В. Королькову дійти висновку про те, що горизонтальне розгортання, або ж синтаксичний лад, на перший погляд, спричиняє це

віднесення до фігур. Проте факт заснованості і порівняння, і метафори на одному й тому ж принципі, пов'язаному зі зв'язком між семасіологічними компонентами, компаративністю, спричиняє відхід на старі позиції й позиціонування порівняння в якості тропа. На думку В. Королькова, порівняння є явищем синкретичним, через що не може бути кваліфіковане ані як троп, ані як фігура. На думку В. Королькова, порівняння становить синкретичне словесне кваліфікативне явище автологічного типу, що слугує для позначення словесної кваліфікації, при якій вживаним є лише пряме словесне значення, на відміну від семантично двопланової металогічної кваліфікації словесного характеру, в основі якої лежить принцип подібності, що займається виконанням у структурі семасіології водночас і прямого, і переносного значення [31, с. 72].

У низці літературознавчих словників художнє порівняння кваліфікують як троп, що пояснює один предмет через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки, як і група вчених, які вбачають у художньому порівнянні метафоричний перенос. Зокрема, О. Потебня вважає порівняння такою формою метафори, коли образ поданий поряд із значенням [55]. О. Веселовський відносить художнє порівняння до метафори, але з приєднанням [8, с. 189], а Л. Голоух розглядає художнє порівняння як троп, “найбільш аналітичний серед метафоричних тропів” [12], зокрема повне порівняння, що містить суб'єкт, об'єкт і порівняльну частку (сполучник). На відміну від синкретичного паралелізму, як зауважує вчений, у повному порівнянні все розчленовано й мовби розкладено по полицях. Тому Л. Голоух назвала художнє порівняння прозаїчним актом свідомості, який розчленував природу [12, с. 188]. Та на відміну від одночленної метафори, у якій наявний лише суб'єкт, завдяки чому вона стає загадковою, у художньому порівнянні один смисл просвітлений крізь інший [31]. А. Коваль [28, с. 24], О. Пономарів [54, с. 42] також убачають у порівнянні троп, побудований на зіставленні певного предмета з іншим для художнього опису цього предмета.

Р. Якобсон та Ц. Тодоров розглядають порівняння й метафору як явища одного характеру на семантичному рівні, а поділ їх на аномалії (метафори) та фігури (порівняння) за принципом форми відбувається всередині одного, спільного для них, семантичного рівня [56, с. 154]. Поєднуючи ідеї Р. Якобсона, Ц. Тодорова, Ю. Левіна та ін., О. Марчук стверджує, що порівняння можна визначити як образний засіб мовлення, заснований на семантичній подібності та позиційній суміжності означуваного та означуючого, для якого характерною є наявність лексеми, що виражає ідею подібності. Функція художнього порівняння полягає в приписуванні означуваному певної ознаки або комплексу ознак, що виділяються з узуальненого значення означального та сприймаються інтуїтивно [41, с. 165].

Послугуючись термінами *суб'єкт* та *об'єкт* порівняння (відповідно термінологічні синоніми “означуване” й “означальне”, “референт” і “корелят”) та зважаючи на зазначені уточнення, художнє порівняння вважаємо стилістичною фігурою, заснованою на семантичній подібності та позиційній суміжності суб'єкта та об'єкта, для якої характерним є наявність лексеми або морфеми, що виражає ідею подібності, та ознаки зіставлення, основи порівняння. Основні та допоміжні мовні засоби вираження художнього порівняння часто ґрунтуються на використанні одиниць інших мовних рівнів. За принципом ієрархії синтаксичні засоби (словосполучення, просте та складне речення) підпорядковують собі нижчі мовні рівні, моделюють на їх базі особливості порівняльні конструкції. Художніми засобами моделювання художнього порівняння є стилістичні прийоми, що ґрунтуються, головню, на актуалізації одиниць фонетичного та лексико-семантичного рівнів. Вони можуть накладатися один на одного, утворюючи ускладнені порівняльні конструкції з огляду на прагматику та художньо-естетичні функції художнього порівняння.

1.2. Засоби вираження порівняльної семантики в українській мові

Реченнєві структури виступають мовленнєвими конкретизаторами узагальненої семантики порівняльних конструкцій. Така реалізована в мовленні компаративна семантика ґрунтуються насамперед на лексичному значенні конкретних словоформ у позиціях позитива, компаратива та основи порівняння. Беручи до уваги типізоване частиномовне відтворення компонентів порівняльної конструкції в простому реченні, наша класифікація в основному передбачає виділення мікрогруп лексем у межах їхнього частиномовного класу. Так, предмет та образ у позиціях позитива й компаратива типізують іменні лексеми, а основу порівняння – дієслівні, прикметникові та прислівникові слова. Тому субкласифікація компонентів порівняльної конструкції за їхніми семантичними ознаками в нашій роботі враховує семантичні характеристики слів цих частин мови [59, с. 10].

Класифікуючи лексеми в позиціях позитива та компаратива порівняльної конструкції, виходили з принципу інваріантно-варіативного розподілу лексем, що передбачає виділення їхніх інтегральних параметрів. У роботі виділено основні категорійні семи, істотні й спільні для об'єднання слів у позиціях позитива й компаратива: *особа, тварина, реалія (неістота), речовина, абстрактність* [47, с. 10].

Виявлені корелятивні особливості компонентів порівняльної конструкції (предмета й образу) узагальнено відтворюють лише один із можливих підходів до вивчення й опису складної системи семантичних моделей порівняльних конструкцій і водночас забезпечують деталізацію на рівні конкретних лексико-семантичних груп, (наприклад, кореляти: предмет порівняння (особа-назва за національною належністю) – образ порівняння (особа-назва за національною належністю) або кореляти: предмет порівняння (реалія-явище природи) – образ порівняння (тварина-птах) і т.д.

Семантична характеристика основи порівняльної конструкції також ґрунтується на семантичній типізації лексем, що виступають її елементами,

тобто дієслів та прикметників. При цьому також урахуємо структурно та семантично облігаторні члени, що залежать від ядерних елементів основи.

За характером виявлення основних сем, притаманних лексемам у позиції позитива, виділено основні лексико-семантичні варіанти предметів у позиції позитива порівняльної конструкції, найпродуктивнішими серед яких є назви осіб та тварин.

Семантика слів у позиції образу в порівняльній конструкції виявилась значно ширшою, ніж семантика слів у позиції предмета. Це пояснюється тим, що, порівнюючи предмети чи явища, людина підбирає образи, користуючись величезним арсеналом словесного відтворення асоціативних назв, які можуть відобразити семантику предмета у формі порівняння. Серед виокремлених лексем-образів порівняння та їх ядерних одиниць найуживанішими є іменники – назви тварин та рослин [47, с. 12].

Основа порівняльної конструкції за характером вираження буває вербалізованою (експліцитною) та “прихованою” (імпліцитною). Ознаки, що формують експліцитну основу порівняння, здебільшого виражають дієслова та прикметники. Порівняльні конструкції з дієслівною основою досить активно використовуються в мові, реалізуючи акт порівняння двох предметів чи явищ навколишнього світу за подібністю виконання дій:

Ліхтар потужно, немов прожектор, залив кімнату світлом;

За хвилину він уже джерготів по-німецькому, як правдивий фріц.

Уточнення дієслівної основи порівняльних конструкцій відбувається за допомогою прислівникових компонентів, що виконують функцію семантичного конкретизатора і в поєднанні з дієсловом формують основу порівняльної конструкції:

Кирило вирішив підкрастися до комори тихо, немов партизан.

Зіставлення ознак та властивостей явищ навколишнього світу спричиняє регулярне використання порівняльних конструкцій із прикметниковою основою, яку виражають прикметники різних лексико-семантичних груп, велика кількість яких належить до розряду

полісемантичних. Це дає змогу прикметниковій основі прогнозувати полісемічний комплекс ознак, переданих образом порівняльної конструкції:

Виноград цього року вдався дрібний, наче смородина.

Він був недовірливим, недоброзичливим і неговірким, наче старий, битий життям, собака.

Порівняння – це різновид категорії модальності, суть якої полягає в тому, що відношення висловленого до дійсності виражається не прямо, а опосередковано – через його подібність до іншого, яке має бути обов’язково типовим, загальновідомим. Порівняльна модальність виявляється як у структурі порівняльної конструкції в цілому, так і в окремих її компонентах, накладаючи відбиток на зміст і форму їхнього вираження. Саме така змістова специфіка цієї категорії спричиняє синтаксичну спеціалізацію компонентів формально-граматичної структури простого речення з порівняльним значенням [80, с. 13].

Якщо в семантичному плані порівняльну семантику виявляє вся сукупність компонентів порівняльної конструкції, то в синтаксисі вираження порівняльної модальності припадає на образ порівняння. Тому позиція компаратива в структурі порівняльної конструкції є визначальною в плані виявлення специфічної синтаксичної семантики відповідним формально-граматичним компонентом [80, с. 13].

Порівняльні конструкції є одним із найбільш синтаксично універсальних композиційних засобів мови, функціональна різноманітність яких важко підпорядковується граматичній класифікації. Значеннєві і граматичні межі між різними формами порівняльних конструкцій бувають досить нечіткими, що й призводить до ускладнення їхньої синтаксичної характеристики. Типовим членом формально-граматичної структури простого речення, в якому компоненти порівняльної конструкції виявляють свою компаративну модальність, є присудок двоскладного речення. Периферію становлять другорядні члени речення: обставини, означення [81, с. 14].

Основні засоби реалізації компаративних відношень у структурі простого речення: лексико-граматичні, словотвірні та граматичні.

До лексико-граматичних засобів належать окремі дієслівні та прикметникові лексеми релятивної семантики із семою “порівняння”, що разом із підпорядкованими їм словами мають здатність виражати компаративну семантику [56, с. 64].

Особливістю порівняльних конструкцій із цими показниками є те, що компаратив у них завжди виражений керованою іменною словоформою. Лексеми здаватися, нагадувати, скидатися, схожий, подібний належать до слів релятивної семантики, які потребують обов’язкових поширювачів для їхньої структурно-семантичної завершеності. Їм притаманна однозначна граматична передбачуваність заповнення – залежний іменниковий компонент набуває такої форми непрямого відмінка, якої обов’язково потребують ці показники:

Ця дівчина і справді була схожа на свою матір.

На молодій вдові була тонка чорна вуаль, подібна до воронячого крила.

У порівняльних конструкціях із дієслівними та прикметниковими показниками основа порівняння може бути як експліцитною, так і імпліцитною. Імпліцитність основи ґрунтується на тотожності сем предмета та образу порівняння, що компенсує відсутність номінації ознак:

За своєю функціональністю новий телефон був подібний до справжнього бортового комп’ютера.

Експліцитно виражена основа порівняння називає не саму ознаку, а лише ті властивості, за якими встановлюється схожість:

Зі спини цей хлопець неймовірно скидався на Тараса, але коли він обернувся, я зрозумів, що ніколи не помилявся настільки фатально.

Своєю одноокістю дід Семен нагадував Кутузова.

У порівняльних конструкціях із показниками-ад’єктивами позиція основи порівняння заповнюється нечасто. Основна функція таких речень, як і

речень із дієслівними показниками, полягає у вираженні загальної, нерозчленованої, глобальної подібності [56, с. 65].

Компаративну семантику в простому реченні реалізують порівняльно-уподібнювальні прислівники, утворювані за моделлю “по + основа прикметника + *ському* або *ськи*”, що виконують функцію компаративної частини порівняльної конструкції: *по-батьківському, по-весняному, по-сорочи, по-котячи, по-осінньому*. Порівняльні конструкції з цими прислівниками становлять систему, складові якої варіюються залежно від структурно-семантичної специфіки компонентів. Визначальною характеристикою порівняльних конструкцій такого типу є контамінація в одній прислівниковій лексемі образу й показника порівняльних відношень.

Порівняння як процес асоціації за подібністю та відмінністю передбачає зіставлення предметів та явищ за ступенем інтенсивності вияву ознаки в кожному з них. Таку співвідносну міру інтенсивності ознаки різних предметів та явищ відтворюють граматичні форми вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників і прислівників:

Наразі немає потреби змінювати основного воротаря, оскільки Андрій Пятов навіть у нинішній ненайкращій формі є надійнішим та стабільнішим за своїх конкурентів за збірною.

Відмова піти з ним на побачення вразила Андрія сильніше від усвідомлення того факту, що йому нічого не випаде.

Специфікою порівняльних конструкцій зі ступеньованими прикметниками є контамінація основи порівняння і показника в одній лексемі. У таких порівняннях констатується більша (найбільша) міра вияву ознаки в одного з її носіїв порівняно з іншим (іншими). Порівняльні конструкції зі ступеньованими прислівниками мають здебільшого тричленну будову з експліцитними предметом, образом та основою порівняння. Особливістю таких порівняльних конструкцій є вираження основи порівняння дієслівним словосполученням [49, с. 13].

Досить поширеними в українській мові є порівняльні конструкції, компаративну частину яких становить іменник у формі орудного відмінка. Їх утворення зумовлене семантикою лексем, що займають позицію основи порівняння, оскільки орудний порівняння вживається лише при дієсловах деяких лексико-семантичних груп. Дієслова, що сполучуються з орудним порівняння, мають такі особливості: а) переважне вживання з орудним порівняння дієслів абсолютивної семантики, на відміну від релятивних, причому абсолютивність денотативного значення дієслів у таких порівняльних конструкціях (*летіти, ходити, бігати, стояти, кричати, сидіти* тощо) та їх конотативних лексичних варіантів (*шугати, носитися, брести, сичати, ревіти* тощо) спричиняє своєрідність граматичної структури речень, що виявляється у функціонуванні орудного порівняння в ролі не обов'язкового адвербіального компонента формально-граматичної структури речення; б) використання орудного порівняння в конструкціях із дієсловами конотативної семантики, що призводить до нівеляції порівняльного значення і перетворення відповідних конструкцій у фразеологізми чи до адвербіалізації придієслівних відмінкових форм:

Максим кричав пораненим туром, потерпаючи від жахливого болю.

Серед граматичних засобів вираження категорії порівняння в простому реченні особливе місце посідають сполучники *що, як, мов, немов, мовби, немовби, наче, неначе, ніби* та ін.:

У серці в нього вже давно були порожнини, випалені нещасним досвідом, мов два жерла вулканів.

Микола миттєво відсахнувся від дверей, наче побачив там когось дуже страшного і грізного.

Конструкціям із порівняльними сполучниками властива структурна та функціональна неоднорідність. До складу простого речення вони можуть входити як частини його формально-граматичної структури (*Повернення Чигринського – наче ковток води для змученої травмами оборони гірників; Голова – наче пустий казан*) або ж як ускладнювачі формально-граматичної

структури речення (*Один я, мов дурень, вештався навколо її будинку і вдень, і вночі; Щось невідоме не пускало його до тієї кімнати, наче попереджало*) [49, с. 14].

Частиномовна належність лексем, що приєднуються порівняльними сполучниками в позиції компаратива порівняльної конструкції, спричинила виділення іменних, прикметникових та прислівникових порівняльних компонентів.

Іменні порівняльні компоненти виражають найчастіше іменники в називному відмінку. У таких порівняльних конструкціях утворюється пряме відношення подібності між предметом і образом порівняння за однією чи кількома ознаками:

Бабуся була худорлява та зморщена, наче печене яблучко.

Компаративні компоненти порівняльних конструкцій нерідко передають поєднання сполучника з іменниками у формі непрямих відмінків. Порівняльне значення цих конструкцій може послаблюватися, при цьому домінантною стає порівняльна обставинна семантика образу. Це стосується передусім порівняльних конструкцій із фразеологізованою компаративною частиною, пор.:

Олег не розраховував потрапити на цю вечірку, але з'явився на ній, як завжди, немов козак з маку і Олег не розраховував потрапити на цю вечірку, але з'явився на ній, як завжди, несподівано.

Порівняльні конструкції з ад'єктивними компонентами репрезентують структуру, граматичне ядро якої становлять субстантивовані прикметники або дієприкметники. Позначаючи предмет порівняння, вони семантично виражають ту ознаку (хоч і узагальнено), яка лежить в основі порівняння:

Після втрати діда Василько часто мовчав, немов німий, ні на кого не звертаючи уваги.

А хатка була гарна, немов намальована.

Прислівникові компоненти в позиції компаратива є структурно і семантично маркованими. Це виявляється в тому, що цю позицію заповнюють здебільшого одиничні прислівники із значенням темпоральності:

Як і вчора, Мирон був заглибленим у власні думки. У таких реченнях зіставляються дві однакові ситуації, зсунуті в часі.

Семантика компонентів компаративної конструкції (суб'єкта й об'єкта) сприймається не відокремлено, а в їхній взаємодії. Враховуючи належність компонентів порівняння, зокрема суб'єкта й об'єкта порівняння, до певних семантичних полів, розглянемо класифікацію семантичних типів порівнянь у порівняннях реальної подібності [49, с. 13]. Спочатку наведемо типологію суб'єктів порівняння:

- 1) Людина: **Кирило** був чорнявим, мов циган;
- 2) Природа: **Осінь** була щедрою, як добра господиня;
- 3) Предмет: **Старий телевізор** був примхливим, як свекруха – коли хотів, тоді й вмикався;
- 4) Тварина: **Батько** приніс додому маленьку **кішечку**, чорну, мов вугілля.
- 5) Час або часовий проміжок: **Дні** його минали в муках, наче щоденна **страда**.

Далі представимо типологію об'єктів порівняння:

- 1) Людина: **Любка** була схожа з лиця на **Нимидору**;
- 2) Природа: **Та й сини в мене** ростуть: червоні, мов **калина**, дужі, мов **дубці**;
- 3) Тварина: **Цей тайожник, цей примітивний і простолінійний хлопчина** був чуткий, як **вовк**, як дикий, гордий, свободолюбивий **горал**;
- 4) Предмет: **Школярі сиділи білі**, як **крейда**;
- 5) Орографія: ...одразу ж за нашою вулицею стоять, як **Дунай**, молоді **коноплі і соняшники**....

1.3. Структурні типи порівняльних конструкцій

Порівняльні конструкції української мови час від часу виступають об'єктами різноаспектних лінгвістичних досліджень. Так, у монографії І. Кучеренка «Порівняльні конструкції мови в світлі граматики» застосовано формально-граматичний підхід до вивчення порівняльних конструкцій [35]. Порівняльні підрядні речення проаналізовано в дисертаційних дослідженнях М. Вихристюк і М. Заборної, структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій визначено у дисертаційній роботі О. Марчук і под.

Порівняльні конструкції структуровані, здебільшого, за схемою: *х* такий, як *у*: *Тимко в тривожному передчутті зупинив підводу біля соняшникового густого, як ліс, лану, встав із воза*. Компаративна семантика таких конструкцій реалізується за допомогою слів *як, мов, немов, наче, неначе, буцім, ніби, нібито, мовби, немовби, немовбито, начеб, неначеб* і под.: *... а в колисці тугенький, мов гарбузик, хлопчик гойдається, ніжками на Йоньку свариться*, а також конструкції з прономінальними словами *типу* *такий, так, стільки (ж)* та співвідносними з ними словами *як, скільки*, наприклад: *... ти ж не така, як інші жінки, що їм байдуже, що там поза хатою робиться...*; *... свій тюремний бушлат та шапочку він [Володька] намагався носити так, як вони*.

У сучасній лінгвістичній науці структуру порівнянь визначають за семантичним та формальним критеріями. За семантичним критерієм найчастіше порівняння є тричленним: суб'єкт порівняння (те, що порівнюють), об'єкт порівняння (те, з чим порівнюють) і ознака, за якою один предмет порівнюється з іншим: колір, форма, розмір, запах, відчуття, якість, властивість тощо. За формальним критерієм порівняння поділяють на: прості та розгорнуті. У простих порівняннях порівнювані предмети зіставляються за однією (*"І людину, як сонце, пронести на чорнім крилі!" (І. Драч)*) або кількома однорідними ознаками (*"Відкрите "а", мов арф рахманна гра, мов хор калік" (Ю. Андрухович)*).

Розгорнуте порівняння дослідники визначають по-різному. Літературознавці пояснюють його через розгортання другого компонента в самостійний художній образ або приєднання порівняння із завершеним образом. У мовознавстві розгорнутим називають порівняння, у якому порівнювані предмети зіставляються одночасно за кількома ознаками. Подібні визначення є неповними, оскільки в них ігнорується можливість наявності в реченні кількох порівнянь, які можуть розглядатися лише разом. Трапляються речення, коли одна порівняльна конструкція містить два суб'єкти і два об'єкти порівняння чи один суб'єкт порівняння і кілька об'єктів порівняння (кожне порівняння формується на основі іншої ознаки). Наприклад, *Поезіє, відраднице й журбо, ти – голос мій, ти – кетяг мій і стяг* (Ю. Андрухович). Також часто трапляються конструкції, де в одному реченні є кілька порівнянь, які уточнюють одне одного, напр.: *Летимо на нічний Хрещатик, як метелики на вогонь* (О. Забужко). Перша частина порівняння зіставляється на основі властивостей об'єкта порівняння, друга ж не може існувати без першої, бо незрозуміла причина (ознака) порівняння. Тому під розгорнутим порівнянням у роботі розуміємо таке порівняння, яке в межах одного речення може містити кілька порівнянь, що зіставляються на основі різних ознак та уточнюють одне одного.

У порівняльних конструкціях виокремлюють два види зв'язку між компонентами: сполучниковий (порівняння зі сполучниками *як, мов, немов, немовби, ніби, нібито* і под.) та безсполучниковий (власне безсполучникові конструкції; структури із синсемантичними словами *нагадувати* (когось, щось), *бути схожим, мати форму* (чогось), *бути подібним до* (когось, чогось), що в лексемах *нагадував, був схожий* містять сему порівняння; орудний порівняльний; прикладки).

Метод моделювання застосовується на всіх рівнях пізнання. Він розширює можливості наукових досліджень, оскільки надає змогу наочніше уявляти досліджувані явища, усувати супровідні сторонні чинники, тобто вивчати явища у “чистому вигляді”. У лінгвістиці моделювання розуміється

як процедура дослідження, метою якої є створення конструкта, що відтворює у спрощеному та формалізованому вигляді певні риси мовного явища.

За допомогою моделей порівняння уявляються як цілісна лінгвістична структура зі специфічними узагальненими граматичними та лексичними особливостями. У дисертації Л. І. М'яснянкіної в процесі створення моделей порівнянь використано механізми побудови індуктивних та дедуктивних моделей. Спочатку було створено дедуктивні моделі, які в процесі роботи з лінгвістичним матеріалом доповнено та уточнено індуктивними [49].

Моделюванням порівнянь займалися А. Вежбицька, С. Ткачов, Л. М'яснянкіна та ін. Зокрема, А. Вежбицька подає кілька моделей: А (таке саме), як В; А схоже на В; А нагадує В; А, здається, є В та ін. Виходячи з цих моделей, можна говорити про те, що підстановка замість А чи В (р чи q) будь-якого ЛСВ утворює порівняння. Виникають запитання: чи буде таке порівняння семантично коректним (правильним) і чи буде воно художнім? Проблема семантичної коректності порівняння вирішується на основі побудови та аналізу лексико-семантичних моделей порівнянь, а проблема художності порівнянь – на основі його зв'язку з контекстом і семантичної наповненості моделі.

Моделюванню порівнянь в аспекті граматичної формалізації приділяє увагу С. Ткачов. Дослідник виділяє моделі типу: "V+як+N, Adj+як+N Adj+як+Adj+N" та ін.

Наведені приклади моделей порівнянь свідчать про можливість виділення двох їх видів: морфологічної – за частиномовною належністю складників та формально-синтаксичної – за типом синтаксичної конструкції речення, до якого входить порівняння: сполучникові чи безсполучникові. Окрім цих, є ще третій тип моделей – лексико-семантичні моделі порівняння, які базуються на врахуванні ЛСВ компонентів порівняння до концептів синоптичної схеми [56].

Морфологічна модель порівняння – це модель порівняння за частиномовною належністю його складників. Найчастотнішими моделями

порівнянь за частинами мови для суб'єкта та об'єкта порівняння виявилися такі: іменник – іменник, займенник – іменник, особова форма дієслова – іменник, прикметник – іменник, іменник – прикметник, іменник – займенник. Отже, найхарактернішою морфологічною моделлю є іменник-іменник (напр., *Тріпоче серце, як листок у зливах* (С. Йовенко)), що є закономірним для іменних порівнянь. Окрім іменника, поетами використано й інші частини мови для вираження суб'єкта та об'єкта порівняння (займенники, прикметники та дієслова (особові форми, оскільки вони виражають вказівку на особу чи предмет та їхню кількість)).

Формально-синтаксичні моделі порівняння укладалися з урахуванням без-/сполучниковості порівняльної синтаксичної конструкції, тому вони є умовними та дають лише часткову інформацію про синтаксичну природу речення з порівнянням. З огляду на структуру порівняння укладено окремі моделі для простих та розгорнутих, сполучникових та безсполучникових порівнянь [65].

Сполучниковим вважаємо порівняння, компоненти якого поєднуються сполучниками та сполучними словами. Поєднуючи речення, сполучник позначає не ознаку об'єкта, який є предметом мовлення, а лише ознаки тих речень, які ним поєднано, а саме – значення їхньої істинності. На цій основі й виділено реальні та ірреальні порівняння. Відмінності між їхніми значеннями простежуються там, де ці сполучники мають подібне лексичне оточення, наприклад, *Душа ласкава, наче озеро, і трохи синім віддає* (Д. Павличко), *Чия душа, як сирота, зверталася до незнайомих* (В. Стус). У першому випадку об'єкт зображення (такий, як і в другому прикладі – ЛСВ душа) кваліфікується як можливий, але малоімовірний (сполучник *наче*), а в другому – як цілком реальний, достовірний (сполучник *як*).

Отримані моделі, створені на підставі аналізу фактичного матеріалу, дають змогу вивчити властивості модельованого об'єкта (порівняння), тобто виявити систему "правил творення" (або механізми) порівнянь, знаючи які,

можна утворити нові семантично й синтаксично коректні художні порівняння.

Після ретельного аналізу моделей порівнянь було запропоновано таку їхню систематизацію:

1. Граматичні моделі:
 - а. Морфологічні (за частиномовною належністю складників): іменник – іменник, займенник – іменник, іменник – прикметник і под.
 - б. Формально-синтаксичні (за типом синтаксичної конструкції): S – мов O; S, неначе O; мов O, S; S, як O; S O(о.в.); S – O та ін.
2. Лексико-семантичні моделі (семантичні) – моделі порівняння, які базуються на належності ЛСВ компонентів порівняння до концептів синоптичної схеми. Спеціально укладена синоптична схема для складників порівняння дозволяє описати семантику порівняння за універсальними і конкретними категоріями [65].

Для утворення порівняння потрібно мати комплекс мінімальних моделей, які складають певну загальну модель порівняння: морфологічну, формально-синтаксичну, семантичну. Уважаємо за доцільне визначити таку послідовність використання моделей при творенні порівняння (за значущістю):

семантична → формально-синтаксична → морфологічна.

Важливість та першорядність семантичної моделі вбачається в значенні слів, що, уходячи в структуру порівняння, утворюють значення всього порівняння. Адже кожне просте художнє порівняння виражає те чи те значення, яке є або синтезом значень його складників, або новоутвореним значенням, що впливає зі значень суб'єкта, об'єкта та ознаки порівняння. З'ясування значення порівняння полягає в послідовному розкритті й аналізі кожної мінімальної моделі конкретного художнього порівняння. У розгорнутому порівнянні маємо або єдине значення, яке впливає зі значень суми складників порівняння, або кілька значень порівнянь (як у кількох простих). Формально-синтаксична модель вказує на реально-модальний

план, тобто є виразником ймовірності чи достовірності сказаного автором. Мінімальна морфологічна модель виражає ставлення автора до суб'єкта та об'єкта порівняння.

Комплексна (семантико-граматична) модель порівняння відкриває нові можливості для аналізу та інтерпретації художніх порівнянь.

Висновки до розділу 1

Одним із найдавніших та основних способів пізнання навколишнього світу є порівняння. Для порівняння характерною є складність використання в лінгвістичному та літературознавчому обігах, воно є явищем антропоцентричним, скерованим на те, аби зіставити явища нашої реальності або абстрактні уявлення, які є, по суті, віддаленими одне від одного, але потребують оцінки, здійсненої на підставі авторського суб'єктивного досвіду.

Поети постійно вдаються до використання порівнянь художнього характеру не тому, що прагнуть до зіставлення речей, що не можуть бути порівняними через власну природу шляхом заміщення однієї речі іншою, а тому, що намагаються здійснити підкреслення певної риси, що є характерною, саме таким способом, надати реципієнтові можливість «прочитати» ту чи іншу річ так само, як вона «прочитується» поетом.

Семантичне наснаження, притаманне компонентам порівняння, формує підставу до вивчення творчої письменницької психології, виявлення об'єктивної та прагматичної інформації, що складає фрагмент того, що зображене вповні. Повноцінне розуміння порівняльної семантики стає можливим лише завдяки методиці, яка представлена ідеографічним лексичним описом. Скластифікувати й типологізувати порівняння за тим, із якими семантичними полями найбільш успішно співвідносяться компоненти, представлені компаративною конструкцією, можна набагато конкретніше, ніж при звертанні до більшості вже наявних класифікацій, що базуються на узагальнених значеннях категорійності, які також є підставою до формування

відповідних конструкцій. Йдеться тут про істоту-неістоту, притаманність об'єктові рис конкретності чи абстрактності, приналежність його до одиничних чи збірних величин тощо.

За допомогою моделей художнє порівняння можна представити як цілісну лінгвістичну структуру, що має свої специфічні граматичні та лексичні особливості. Різноступіньне моделювання (від простого – до складного, від конкретного – до загального) дозволяє отримувати різні судження, поєднувати їх у систему та вибудовувати моделі. Такі моделі надають можливість для вивчення властивостей модельованого об'єкта (порівняння), тобто виявлення системи шляхів творення порівнянь, за якими можна утворити нові семантично коректні художні порівняння.

Систематизація моделей художніх порівнянь на граматичні та лексико-семантичні дозволила представити порівняння як структуру, яку можна досліджувати у зв'язку з її реалізацією на різних мовних рівнях (морфологічному, синтаксичному та лексичному).

Як й інші факти мови, порівняння можна вивчати у плані вираження та плані змісту. План вираження – формальний аспект порівняння – виявляється на рівні аналізу морфології та синтаксису. У цих аспектах було створено відповідні моделі порівнянь – морфологічні та формально-синтаксичні. Морфологічні моделі дають уявлення про художню ментальність та прийоми мислення автора, зокрема, частими є компаративні сполуки, в яких зіставляються люди, предмети або явища, тому складники порівняння (суб'єкт та об'єкт) найчастіше представлені іменниками, рідше – займенниками, субстантивованими прикметниками, особовою формою дієслова. У синтаксичному аспекті типологія порівнянь визначається тими конструкціями, у яких вона реалізується в мовленні. Виділено формально-синтаксичні моделі порівнянь, які репрезентовано простими та розгорнутими сполучниковими чи безсполучниковими одиницями.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ПОРІВНЯНЬ У ТВОРАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА

2.1. Закономірності вираження порівняльної семантики в простому реченні

2.1.1. Семантика предмета порівняння

Пошук семантичних типів компонентів у відповідних позиціях компаративної конструкції постає плідним через те, що в позиціях позитива та компаратива порівняльної конструкції лексеми є об'єктивно обмеженими в частиномовному аспекті. Варто звернути увагу на те, що вираження двох компонентів порівняльної конструкції (предмета й образу) відбувається переважно за допомогою іменників (хоча в ролі предмета порівняння припустимим є й уживання займенників).

Класифікацію лексеми в позиціях позитива та компаратива порівняльної конструкції забезпечує принцип, в ході якого лексеми розподіляються за власною інваріантністю або варіативністю, в результаті чого оприявнюють риси, притаманні їх інтегральним властивостям (параметрам). Можливим постає виокремлення таких основних сем категорійного гатунку, що є суттєвими та поєднувальними, аби узагальнити слова, чия семантика дозволяє їм позиційно бути позитивом і компаративом у порівняльних конструкціях: особа, тварина, реалія (неістота), речовина, абстрактність [59, с. 29].

Категорійна сема “особа” об'єднує лексеми на позначення назв осіб за статтю, віком, соціальним станом, професією, національною належністю тощо: *чоловік, жінка, дитина, учитель, циган* і т.д. Категорійна сема “тварина” властива лексемам на позначення назв звірів, птахів, комах, плазунів тощо: *лев, тигр, орел, голуб, оса, шершень, вуж, гадюка* і т.д. Категорійною семою “реалія” об'єднані лексеми, що позначають назви чітко окреслених предметів, часові та просторові назви, назви атмосферних явищ тощо: *м'яч, літак, година, сніг, дощ, вітер* і т.д. Категорійна сема “речовина”

ідентифікує слова, що називають однорідну за складом речовину, а саме: назви матеріалів, рослин, злаків і трав, рідин, тканин, продуктів харчування, металів: *глина, пісок, віск, тополя, верба, жито, льон, вода, шовк, оксамит, мед, цукор, ртуть, залізо* тощо. Категорійна сема “абстрактність” об’єднує лексеми на позначення властивостей і ознак, дій і процесів, відчуттів і психічного стану, наукових понять: *доброта, мудрість, горіння, любов, сум, біль, вічність* тощо [59, с. 83].

Шляхом виділення таких іменникових семантичних груп відбувається відтворення відповідного щабля узагальнення їх за ознаками семантико-граматичного спрямування. Утворення таких типізованих класів іменникової лексики базується на диференційних категорійних семах: особа, предмет, речовина, абстрактність.

Очевидно, що типізовані класи іменників утворюються значно ширше за власними ознаками. Відповідно, за умови, коли виявляються інші властивості, що становлять інтегративні параметри, можливе утворення й інших семантико-граматичних чи лексико-семантичних груп. Такі семи є загальними, хоча й відчутно важливими, вони полегшують можливість опису узагальненої семантики порівняльних конструкцій.

Вивчення семантичних особливостей компонентів порівняльної конструкції у їх виокремленому вигляді, звичайно, уможлиблює виявлення узагальнених семантичних типів цих компонентів. У кожному конкретному випадку лексична своєрідність компонента в межах виділених груп може великою мірою позначатися на семантиці конструкції загалом. Це впливає на можливість (неможливість) прогнозування чи співвідношення семантичних типів обох компонентів у структурі порівняльної конструкції, а також на теоретично необмежене варіювання семантичних типів, мікротипів, як і окремо взятих слів, особливо в їхніх переносних значеннях, у тій чи тій позиції порівняльної конструкції [60, с. 31].

Порівняльні конструкції зазвичай мають у ролі головного компонента, визначального для формування конструкції з відношеннями порівняння,

предмет порівняння. Проте, варто зауважити, що називати цей компонент справді провідним можливо, лише враховуючи аспект побудови такої конструкції. Так відбувається тому, що для предмета порівняння у формально-граматичній реченнєвій структурі характерною є позиція члена, відповідального за підпорядкування, у тоді як образом реалізується або присудкова, або позиція залежного компонента причленної залежності.

Якщо розглядати семантичну структуру порівняльної конструкції в семантичному ж аспекті, то непершорядність предмета порівняння відносно образу може бути пояснена утворенням під час координації спільних тем, що об'єднують обидва ці компоненти. Відтак, сутність семантичних ознак предмета порівняння перебуває залежності від семантики частиномовного виявлення цього компонента в структурі конструкції порівняння.

Ураховуючи типізованість частиномовного відтворення компонентів конструкції порівняння в простому реченні, слід зауважити, що для здійснення вірогідної класифікації потрібно насамперед, виділити лексемні мікрогрупи, спираючись на їхню частиномовну ознаку. Наприклад, для вираження предмета й образу в позиціях позитива й компаратива використовують іменні лексеми, а порівняння, своєю чергою, ґрунтується на дієслівних, прикметникових та прислівникових словах. За основу класифікації компонентів порівняльної конструкції за їхніми семантичними ознаками, услід за Л. Прокопчук, беремо семантичні характеристики слів або частин мови [62, с. 198].

Аналізований матеріал уможливорює виділення таких лексико-семантичних варіантів предметів у позиції позитива порівняльної конструкції:

- назви осіб:

Панас, як старий мисливець, причаївся в кущах (1, с. 72).

Але Тадик, як досвідчений ловець, не поспішав, чекаючи, коли дозріла вишенька (чи малинка) сама впаде йому в долоні (3, с. 58).

- назви органів і частин людського тіла:

*Яків йшов через місто, вже побомблене, похмуре, і здавалося, прямує кудись навік – у світ чужий-пречужий, такий, що от-от пащу, **пащеку**, як великий звір, роззявить і поглине. (27, с. 77).*

*І отак подивиться вона – ніжно **рукою** погладить по голові (2, с. 93).*

- назви тварин:

*Наче справжнього **ведмедя**, що стояв перед нею пораненим, тамував у собі ревіння од болю, а з ока текла сльоза і десь тем під шкірою гасла, пропікаючи нутроці (2, с. 11).*

***Овець** загнали до яру, наче полонених (3, с. 93).*

- назви птахів:

***Півень** рвався до бою, наче солдат (3, с. 108).*

***Пташка** їла мало наче, мала комаха (2, с. 79).*

- назви комах:

*Одна **муха**, наче думка надокучлива, дзижчала в його голові (3, с. 120).*

***Бджілки** були працюючі, як українці, ніколи не сиділи склавши руки (2, с. 55).*

- назви явищ природи:

*Весіння **гроза**, мов його гнів його була короткою, але гучною (3, с. 63).*

***Дощ** шелестів, наче тирса (1, с. 95).*

- назви дерев:

*Стан у неї був гнучкий та пружний, наче молода **верба** (3, с. 191).*

*І на причілку щось таке висіло, як гілка **сосонки** (2, с. 31).*

- назви рослин:

*Наче **лободою** все поросло, так було дико на душі (3, с. 23).*

*Вона тягнулася до знань, мов **сонях** до сонця (2, с. 55).*

- назви засобів пересування:

*Це як коли на **возі** бракує коліс – наче і є де сидіти, але не поїдеш (2, с. 74).*

- астрономічні назви:

***Сонечком** світилися її оченята (3, с. 121).*

*Була бліда і хороблива, як молодий **місяць** (2, с. 81).*

- назви частин доби:

*Та це ж ясно, як Божий **день** (3, с. 165).*

*Надворі було темно, наче там настав **вечір** (2, с. 77).*

- назви одягу та його частин:

*Вишикувалися хрести, наче солдати в однакових **мундирах** (3, с. 132).*

*В новій **сорочині** вона була наче сонечко (2, с. 63).*

- назви предметів ужитку, господарських речей:

*Роздобріла сусідка, стала мов **діжка** (3, с. 161).*

*Роздобрілого панича, немов холопа **скалкою** огріли (1, с. 77).*

- назви природного ландшафту:

*Життя переплилося, мов моравська **річка** (3, с. 111).*

*А позаду – **море**, наче спомин із зустрічей та розлучень (2, с. 93).*

- назви рідин:

*Як очам своїм не повірила, побачивши при слабкому світлі місяця того, кого ніколи вже й сподіватися побачити не могла, **краплину** своєї надії, неначе теплий спомин десь у потаємному кутку берегла (3, с. 110).*

*Він так плаває, наче хоче в **калюжі** втопитися (1, с. 57).*

- назви абстрактних понять (почуттів, психічного стану):

*Важка, мов камінь, **туга** охопила серце (3, с. 97).*

*На **душі** було легко, наче квітки там розцвіли (2, с. 81).*

Найбільш частотними виявилися порівняльні конструкції, позицію позитива в яких посідають іменники чи іменники із ад'єктивними поширювачами, що становлять назви осіб та тварин.

2.1.2. Семантика образу

Звертаючись до особливостей семантики слів у позиції образу в порівняльних конструкціях, зауважимо, що вона є значно ширшою, ніж семантика слів у позиції предмета. Це спричинене передусім тим, що,

порівнюючи предмети або явища, людина виконує добір образів, використовуючи значний набір словесного відображення асоціативних назв, які дозволяють відтворити предметну семантику у формі порівняння.

Серед слів, що виконують функції образу порівняння, у прозових творах Володимира Лиса виділяємо такі основні групи:

- назви тварин:

*Частина наших за границю подалися, а тих, що лишилися, як **щурів**, убивають та із схронів викурюють* (3, с. 88).

*Баба посміхнулася ще раз і взялася детально розказувати про свого **кота**, та якось так, начеб то був неїн сім'янин* (2, с. 14).

- назви птахів:

*Пішли-пострибали нарешті, як **сороки*** (3, с. 61).

***Горобчиком** пострибав хлопець додому* (1, с. 32).

- назви комах:

*Була вона з бідної сім'ї, ще біднішої, як їхня, про Совиків, як по-вуличному їх називали, казали, що такі бідні, аж сині, аж світяться, як **блошиці** в темряві* (3, с. 50).

*Відчула вона себе маленькою-маленькою – як **комашка*** (2, с. 32).

- назви риб:

*Хапав, як **риба**, викинута на берег, повітря* (3, с. 77).

*Скільки б він не ухилявся від гачків та приманок, як **сом**, проте все одно течія винесла його на берег* (1, с. 14).

- назви плазунів:

*Він згадав розповідь покійної бабці Параскеви, матеріної матері, тоже Параски, невідомо з яких закутків виникла, згадав про те, як змія, наче **гадюка**, заповзає у пшеницю чи жито, щоб зловити жайворонка* (3, с. 39).

*Отруйним **гадом** розповзалася в ньому думка про зраду* (1, с. 14).

- назви частин тіла:

*Вдихнув прохолодне осіннє повітря, немов **голова** з незвички попливла* (3, с. 92).

*А він – то немов мої **ноги**, ходить за мене всюди й дивиться* (1, с. 66).

- назви дерев та їхніх частин:

*Попереду іде сват, поруч дружки, із хлібом в руках замерли поруч батьки – і він вислизає з того весілля, наче обрізана **гілка** чи, швидше, зірване яблуко, що покотилося в ще густу, але вже пожухлу траву* (3, с. 22).

*Наче **бруньки**, що з'являються навесні, виникла й їхня любов* (2, с. 42).

- назви квітів:

*Прокинувшись, Зося бачила на підвіконні своєї кімнати неодмінний букетик скромних польових квітів, немов розкішних **троянд**, і це було особливо зворушливим, адже її лицар вже встиг рано ранесенько, по росі, на яку лячно ступити її білій ніжці, назбирати тих квітів* (3, с. 57).

*Волосся її вилося, наче **бегонія*** (2, с. 76).

- назви природних явищ:

*Село спало, немов закидане **снігом**, роботою, хай і не такою, як навесні чи вліті, зморене* (3, с. 94).

*Долі їхні були загублені, немов розкидані **вітром** довкола* (2, с. 76).

- назви осіб:

*Жінку щитають поріддям диявола й оспівують, підносять як **богиню?*** (3, с. 48).

*І давно ти так ходиш, неначе **бога** за бороду вхопив?* (1, с. 44).

- назви предметів ужитку, господарських речей:

*Немов **косою**, тягнулася за ним дорога* (3, с. 66).

*Дорога була слизька, наче скляна **тарілка*** (1, с. 57).

- назви музичних інструментів:

*Старий Ілько Бубенець вибивав на каструлі, як на **бубні*** (3, с. 72).

*Дощ лупив по даху карети, наче **барабан*** (1, с. 43).

- назви продуктів харчування:

*Ішов і був веселий, наче од **вина*** (3, с. 61).

*Посміхався, наче кіт, що з'їв чогось **солодкого*** (2, с. 32).

- назви одягу:

*Аякже, така сама пані, як в дертому **жупані** (3, с. 71).*

*Кіт був гарний, немов у **шубі** (1, с. 32).*

- назви водоймищ:

*Думка про те, що вони обоє з цим дженджуристим паничем програли, али чого приходить ця незрозуміла думка, наче **море**, що відкривається зненацька, і білий корабель на ньому (3, с. 48).*

*В очах його була глибина, наче в гірському **озері** (1, с. 61).*

- назви прикрас:

*Спершу подумав, що, може, хрестик, али ж не, щось кругле чи напівкругле й блискуче, ніби **срібло** (3, с. 82).*

*Щось блищало, наче коштовні **коралі** (2, с. 38).*

- назви матеріалів:

*Тим часом Зося дістала з валізи гарну білу, наче з чистого льняного **полотна**, сорочку й якраз вчасно (2, с. 79).*

*Він був такий ламкий, наче зі **скла** зроблений (2, с. 66).*

- назви металів:

*Звук у голові стає нестерпним, мов хтось поруч, за плечима, пиляє **залізо** (3, с. 107).*

*Мінливий, як **ртуть** він повертався знову і знову (3, с. 35).*

- астрономічні назви:

*Над Зосенькою розпускалися десятки прекрасних дерев, цвіли тільки для неї, її всі любили, з нею всі віталися, як з ясним **сонечком** (3, с. 56).*

*Вона була для нього, наче єдина світла **зірочка** на небі (2, с. 32).*

- назви будівель та їх частин:

*Прямо як **підмурок** (3, с. 181).*

Була за ним як за кам'яною стіною (2, с. 88).

- назви рідин:

*Тільки шум якийсь дивний, ніби **вода** плюскотить (3, с. 107).*

*Наче **кров'ю** була вимащена ця земля (2, с. 33).*

- міфічні та демонологічні назви:

*Та кудись запроторився, мов **нечистий** забрав* (3, с. 113).

*Наче дар **богів**, був для неї цей подарунок* (1, с. 79).

- назви пір року:

Надворі було тепло, наче навесні (3, с. 111).

*Немовби **осінь** стояла в нього на душі* (2, с. 72).

За нашими спостереженнями, найбільшу продуктивність у прозових творах Володимира Лиса виявили структури, у яких позицію компаратива посідають компоненти, виражені іменниками чи іменниками із ад'єктивними поширювачами, що є назвами тварин і рослин, а також астрономічними назвами.

2.1.3. Семантика основи

Реалізація порівняльних конструкцій із прикметниковою основою відбувається в прозових творах Володимира Лиса, що пояснюється об'єктивними чинниками. Зіставлення за різними ознаками предметів та явищ об'єктивного світу спричиняє необхідність зіставлення їхніх властивостей. Компаративна частина, що містить означальну характеристику, зазвичай призначається для того, аби під час зіставлення одних предметів та явищ з іншими, що добре відомі та часто використовуються для того, аби задовольнити різні життєво важливі потреби, була наявна можливість більш повної та виразної характеристики порівнюваних предметів або явищ.

Загальновідомою є класифікація прикметників за показниками семантики ознак-денотатів за двома різновидами: емпіричні та раціональні. Функційність емпіричних прикметників пов'язана з вираженням ознак, які не є об'єктивно належними ані до особи, ані до предмета, натомість становлячи розумові побудови, що відображають ставлення суб'єкта до особи чи предмета.

Порівняльні конструкції можуть засновуватися як на емпіричних, так і на раціональних прикметниках, що належать до різних лексико-семантичних груп. Найбільш продуктивними постають порівняльні конструкції, у яких

позицію основи заповнюють емпіричні прикметники-кольороназви. Для цієї лексико-семантичної групи характерна наявність певної ієрархічної структури, домінантними в якій є лексеми, які мова успадкувала від часів спільнослов'янської мовної єдності:

*«Кінь у того незвичної масті – не буланый, а чисто **червоний**, наче тая фана, що колись, у двадцятому році, коли прийшли червоні, місяць майоріла над їхнім селом»* (3, с. 30).

*Обличчя його стало наче **брунатним** від такого нахабства* (2, с. 41).

Периферія лексико-семантичної групи прикметників-назв кольорів представлена лексемами, в основі яких лежить колірна подібність до предметів та явищ об'єктивної дійсності. Вони служать для позначення колірної якості опосередковано (*кривавий, крапчастий, срібний, золотий, попелястий, веснянкуватий*):

*«Зоя дивилася на нього своїми прекрасними **зеленкуватими**, неначе в них сидів птах відчаю, очима з поволокою»* (3, с. 47).

*«В Улянки з-під хустки волосся вибивається, **сріблясте**, немов дозрілий полин»* (2, с. 109).

Основа порівняльної конструкції може базуватися на лексемах, які при позначенні кольору характеризуються також наявністю додаткового семантичного компоненту, що найчастіше реалізується, коли поєднуються колір та певна інша ознака, що належить до сфери зорового сприйняття. Зазвичай показниками інтенсивності ознаки постають суфікси *-уват-* (*-юват-*), *-ав-* (*-яв-*), *-аст-* (*-яст-*): (*червонуватий, білявий, сріблястий, золотавий, золотистий*):

*Зоя нагинається, на долоні лежить маленька **срібляста**, як медальйон, мушля* (3, с. 60).

*Як лозинка тоненька, **білявенька**, як матуся, з гордим, гоноровим поставом голови* (3, с. 87).

*Жовтава, мов янтар, **краплина** меду впала на стіл* (2, с. 15).

Для того, аби передати відтінки кольорів, застосовується використання кольороназв-комполитів.

*Туз уже тоді був тож старим і облізлим, а що його ніколи не купали, то із білого зробився **брудно-сірим**, як битий шлях (3, с. 4).*

***Болотяно-зеленим**, наче трясовина, був настрій її на сьогодні (1, с. 99).*

Достатньо значну продуктивність у ролі компонента основи порівняльної конструкції демонструють також кольороназви-комполити, структура яких представлена прикметниковими та іменниковими основами:

*Тиміш Вергун, Тимко, Тимофій Глушук не був ані банькатим, ані витрішкуватим, а мав швидше виразні **темно-горіхові**, наче циганські, очі (3, с. 9).*

*Напівпрозорий капелюшок і незмінні рукавички, цього разу **світло-коричневі**, немовби швидше руді, з прорізками на пальцях (3, с. 37).*

*Знайшлася **світло-рожева**, немов вицвіла, лайка для рукавичок (2, с. 71).*

У ролі основи порівняльної конструкції також можуть використовуватися прикметники, які служать назвами лише окремих відтінків кольору, насиченості тону, певних спектральних особливостей кольору (*блискучий, блідий, темний, світлий, яскравий*):

*Хлопець був **блідим**, як мрець, що раптом ожив (3, с. 81).*

*Кожну рисочку вивчив на її обличчі, овальному, **засмаглому**, наче сонце, а тепер побачив дві диньочки груденят – сліпучо-білих, тожсе два ясних сонця, під правою цицькою родимочку, схожу на маленького рудого павучка, вперше побачив (3, с. 12).*

*День був **блискучим** – немов нова копійка (1, с. 128).*

Те, як вживається лексема-кольороназва, залежить від того, яку семантику мають зіставлявані предмети. Судячи з аналізованого матеріалу, у прозі Володимира Лиса відбувається регулярне заповнення приад'єктивної

позиції за допомогою конкретних іменників, що мають значення «тварина» або «рослина»:

*Коли виліз із теї машини, Яків побачив, що й костюм у чоловіка дорогий – чорний, з ледь помітною смужечкою, як **галка** (3, с. 77).*

Оскільки багатьом різним предметам часто може бути властивою та сама якість, можливе підсилення значення того самого прикметника за допомогою різних зворотів. Набувши узвичаєння в колективному узусі, такі поєднання прикметника та образного звороту набули закріплення в мові в ролі стійких образних компаративних одиниць. Відбувається їхня фіксація в словниках, здійснюється їхній опис у лексикологічних та стилістичних працях. Не є винятком і словник прози Володимира Лиса:

***Вечір** був волохатим, як звір (3, с. 81).*

*Поводила себе, мов **мавна**, наслідуючи всіх і вся (2, с. 39).*

Достатньо частотним є використання порівняльних конструкцій, де в позиції основи постають прикметники на позначення параметричних характеристик предмета:

- довжини:

*Аякже, коханка, сказав, так і передай своїм кумасям, хай ще більш язики почешуть, що їм ще робити, а він, старий дід, за п'ять літ до сотні, авжеж, зробив їй, цій дівці бахура, як народить, волохате, з **довгими**, як у дідька, вухами, то всеньке село, всенькі Загорєни запросить на хрестини, а тибе, Олько, та твою плетуху Гришиху за кумів, думаю, не погрумичаєте, прийдете, ще й подарунків принесете, не забудьте, а кого за кумів з чоловіків узєти, то вже самі нараїте (3, с. 55).*

*Щодня проходив він свій **довгий**, наче від Луцька до Рівного, шлях (2, с. 93).*

- висоти:

*Він таки удатний був парубок: високий, не те, щоб вельми, али **вищий** за багатьох ровесників, худий, али міцний, лице у тибе, казала мама Параска,*

сину, якби молоком щодень вмиване, руки довгі й жилисті, смішок у сірих очах, з блиском і затятістю пов'язані (3, с. 10).

Була **висока** і худя, мов тичка (2, с. 25).

- ширини:

Дохтурка з печальними очима Вікторія Семенівна (Вілочка, Вілочка Семенівна, сокоріла коло неї Ольга), поприкладала їдну й другу трубки – їдна довга, на якийсь дротині чи то шлангові, а друга **широка**, як від мого дядька-лікаря, допотопна, але надійна, вірте мені, всміхнулася Вілочка (3, с. 89).

Кремезним, мов ведмідь, був мій дядько (1, с. 91).

- форми:

Зблиснули **округлі**, наче призначені для зваби, сидниці, які він так любив (3, с. 103).

- розміру:

Яків торкається Улянчиної руки, висушеної, поораної жилами, **маленької**, наче скибки серед малого поля (3, с. 110).

І всюди вона пхає свій **великий**, мов на кількох вирощений, ніс (1, с. 66).

Прикметники на позначення дотикових відчуттів також є регулярними в процесі заповнення позиції основи в порівняльних конструкціях. Склад цієї семантичної групи представлений лексемами, що служать вираженню ознак, пов'язаних із температурними виявами. Детермінація їхньої семантики пов'язана з наявністю ознаки «холод-тепло»:

Холодний осінній дощ, що робить одержину – ще недавно такі чепурні мундири жолнежів Війська Польського – мокрою, мов хлющ, викручуй не викручуй, набряклою, що от-от розлізеться чи вибухне од тої мокрості (3, с. 68).

Надворі погода була **теплою**, наче обійми матері (1, с. 66).

Серед прикметників, що вказують на ознаки, які сприймаються органами дотику, чільне місце в порівняльних конструкціях посідають лексеми, спільною для яких є сема “особливості поверхні чогось” (рівний,

шорсткий, пористий, голий, слизький, шершавий, гладкий, шерехатий, корявий):

Він таки удатний був парубок: **високий**, не те, щоб вельми, али вищий за багатьох ровесників, худий, али міцний, лице у тебе, казала мама Параска, сину, якби молоком щодень вмиване, руки довгі й жилисті, смішок у сірих очах, з блиском і затятістю пов'язані (3, с. 10).

А виріс він якимось **корявим**, наче підтяте кимось дерево (1, с. 33).

Функційність основи також притаманна в порівняльних конструкціях, що використовуються в прозових творах Володимира Лиса, прикметникам, призначеним для виділення структурних та фізичних властивостей предметів та явищ:

Яків спершу мало не присів од такої брехні Зосі, що аж немов **правець** на нього напав (3, с. 76).

Він **остовнів**, немов йому відібрало мову (2, с. 77).

Варто також звернути увагу на місце серед прикметникових основ порівняльних конструкцій прикметників, що мають значення смаку:

І він дочекався, за тиждень до свого від'їзду, тієї миті, коли, нібито несміливо пригорнувши її, почув **солодкий**, немов трохи сполоханий, шепіт, який залоскотав вуха (3, с. 57).

Зося тепер доволі часто сварилася з свекрухою, а потім обіймалася й перепрошувала маму Параску **солодкими**, мов швидко куряче сокоріння, словами (3, с. 50).

Сльози були **гірко-солоними**, як і у дорослих (1, с. 55).

Позиція основи в порівняльних конструкціях достатньо часто заповнюють прикметники, що вказують на ознаки, сприйняття яких відбувається за допомогою запаху. Вони визначають два протилежні виміри сприйняття запаху – приємний та неприємний. На жаль, у прозових творах Володимира Лиса не було віднайдено порівнянь, заснованих на цьому семантичному підґрунті.

В основі порівняння також можуть перебувати прикметники, які передають ознаки, що сприймаються слухом:

*Улянка залилася сміхом – **дзвінко-дзвінко**, немов по-дитячому* (3, с. 9).

*Він промовив **це голосно-голосно** – немов для глухих* (2, с. 53).

Отже, зіставлення ознак та властивостей явищ навколишнього світу спричиняють регулярне використання в прозі Володимира Лиса порівняльних конструкцій із прикметниковою основою, яка представлена прикметниками, співвідносними із різними групами лексико-семантичного спрямування, серед яких здебільшого домінантною є наявність полісемантичності, що дає змогу прикметниковій основі прогнозувати полісемічний комплекс ознак, виражених образом порівняльної конструкції.

Порівняння становить один із важливих засобів пізнання світу, в результаті якого можуть бути виявлені ідентичні ознаки, властивості, характерні для зіставляваних предметів або явищ. Порівняння засновується на властивості чи сукупності властивостей, що дозволяють двом різним предметам вступити до компаративного відношення, тобто стати порівнюваними. Ця властивість чи сукупність властивостей є основою порівняння [41, с. 32].

За характером вираження виділяють вербалізовану (експліцитну) та приховану (імпліцитну) основи порівняння. Ознаки, що становлять експліцитну основу порівняння, здебільшого виражаються дієсловами та прикметниками.

Переважно основна позиція в порівняльних конструкціях у прозі Володимира Лиса відводиться дієсловам, що належать до таких лексико-семантичних груп:

- руху, переміщення в просторі:

***Пішла** швидко, наче од якоїсь навали втікала* (3, с. 41).

Рухалася вправно, немов щодня ходила на танці (2, с. 55).

- видозміни, перетворення, підсилення якості або ознаки:

***Вийдеш** за ворота, і вже наче інше обійстя* (1, с. 81).

Озирнеишя навколо – і наче щось дійсно (2, с. 93).

- конкретної дії:

*Привчив себе **махати** косою, наче січе вбивць дружини й дітей* (3, с. 71).

*Звук уже **прокидатися** вдосвіта, наче колись на роботу* (2, с. 93).

- звучання:

*Тая тиша **дзвенить** у вухах Якова, наче струм* (3, с. 36).

- психічного стану:

*Яків удавано сердився і водночас **радів**, наче дитина* (3, с. 25).

*Вона завжди **ображалася** настільки сильно, неначе це було вперше* (3, с. 83).

- фізичного стану:

*Що була нещаслива любов, – сказав Прокіп і мацнув за бік та лайнувся – видно, таки **боліло** добряче, немов у боку хтось смикав* (3, с. 35).

- дієслова оптичного сприймання некольорової кваліфікації:

*Він так ще раз кресонує сірими очима – **блищали**, мов край добре нагостреної коси»* (3, с. 35).

*Очі її **блищали**, немов у них стояли сльози* (2, с. 93).

- дієслова кольорової кваліфікації:

*Вона густо **почервоніла**, наче все лице фарба залила* (3, с. 30).

- дієслова запаху:

*І **смердітиме**, гірше, як цеє кубло* (3, с. 35).

- дієслова ставлення до об'єкта:

*Діти, що **готові** були, хоч вирости вже, **прийняти** його, як батька* (3, с. 103).

*Вона могла **зрозуміти** його як чоловіка, проте не бажала розуміти його як батька* (2, с. 69).

Регулярно в прозових творах Володимира Лиса вживаються також і порівняльні конструкції, позицію основи в яких посідають дієслівно-прислівникові словосполучення. Прислівники можуть вживатися не через

релятивну природу дієслова, а тому що потрібною є конкретизація ознаки, покладеної в основу порівняльної конструкції: *Мовби збитий ворожою кулею, почав осідати в ранішній сніг* (З, с. 108).

Зазначена розширена основа порівняльної конструкції часто узгоджується із домінуванням прислівникової семантики, яка при утворенні компаративної конструкції може змінювати чи нівелювати значення ядерного елемента основи (переважно – дієслова).

Завдяки прислівникам, яким на формально-граматичному рівні відведено позицію факультативного причленного поширювача або детермінанта, у порівняльній конструкції може відбуватися підсилення семантики ядерного елемента основи: *Швидко-швидко, наче од якоїсь навали, втікала* (З, с. 81).

Семантика ядерного дієслівного елемента основи порівняльної конструкції відбувається за такими показниками:

- звучність:

*Слова зашелестіли у вухах так **рясно**, наче зазмійлися перед ним, стаючи чи то справді маленькими дітьми Тимоша й Улянки, чи то якимись чорними почварами, котрі повзли вулицею* (З, с. 103).

- темп протікання дії:

***Швидко-швидко**, наче од якоїсь навали, втікала* (З, с. 88).

*Робила усе **повагом**, наче вивіряючи кожну дрібницю* (2, с. 85).

- відношення до предмета:

Та він не став панькатися, обережно ніс, як вона просила (27, с. 118).

- вдача, темперамент:

*З незвички стукнулася голівкою, котру так **високо** несла, об одвірок, як до єдиної кімнати заходила* (З, с. 52).

*Ішла **граціозно**, мов пава* (2, с. 63).

- характер протікання дії:

***Непомітно**, наче у глибокому сні, колись прийде до нього смерть* (З, с. 66).

*Сварилися вони **наче напоказ**, ніби намагаючись привернути до себе увагу* (1, с. 68).

Результатом дослідження стало доведення факту того, що порівняльним конструкціям, основа яких є дієслівною, притаманне достатньо активне використання у прозових творах, автором яких є Володимир Лис. Їх використання дозволяє порівняти певні явища та предмети за тим, наскільки подібно або відмінно вони виконують дії. Уточнення дієслівної основи порівняльних конструкцій відбувається завдяки прислівникам, використання яких пов'язане з семантично-конкретизаційною функційністю, що дозволяє разом із дієсловами здійснювати витворення основ, що формують порівняльну конструкцію як таку.

Основа порівняльних конструкцій може бути виражена як в експліцитному, так і в імпліцитному вигляді. Імпліцитне вираження основи характерне для випадків, коли образ порівняння характеризується певною рисою, притаманною для нього, що є ніби постійною, без якої його осмислення не виглядає повним.

«Його смерть як зернина, сидить у тому письмі на денці, самісінькому денці конверта, маленька і зіщулена, що закотилася у щілину і втратила надію колись прорости» (3, с. 4).

«Не, кумо, я ж не проти б такого зєтя мати, як ваш синочок рідненький, а мій хрещений, видно, що росте хлопець роботящий, майстровитий, она як взявся тинок ладити, то як дорослий» (3, с. 8).

Імпліцитна інформація трактується щонайперше, за посередництва номінативного значення компонентів, коли усвідомлюються правила того, як вони семантично поєднані без порушення значеннєвої узгоджуваності. Порівняльні конструкції, що мають імпліцитну основу, характеризуються наявністю ознаки в компонентах самої конструкції [41, с. 48].

Компенсація імпліцитності основи нерідко відбувається за рахунок елементів, які слугують для уточнення образу порівняння. Зокрема, компаративна частина може конкретизуватися з використанням узгоджених і

неузгоджених означень. Наприклад речення *«Не, кумо, я ж не проти б такого зєтя мати, як ваш синочок рідненький, а мій хрещений, видко, що росте хлопець роботящий, майстеровитий, она як взявся тинок ладити, то як дорослий»* характеризується наявністю спільної для суб'єктів зіставлення, окрім семи «хазяйновитість, господарські навики» також наявна додаткова семантика оцінності дій хлопця. Письменник відзначає, що хлопець лагодить тинок не просто як людина роботяща та хазяйновита, але й як людина, якій притаманні ознаки дорослості в справах, що дозволяють їй якісно та доладно виконувати будь-яку роботу. У реченні *«Очі ж сусідки як два великі баняки поробилися»* предмет порівняння очі та образ порівняння баняки має комплекс спільних сем, одна з яких (“круглі за формою”) є імпліцитно вираженою, а друга (“розмір”) – актуалізується завдяки лексемам великі, що входять до складу компаративної частини.

Таким чином, лише конкретизація основи порівняння дає можливість зрозуміти значення порівняльних конструкцій. До прикладу можна навести такі речення:

Цілувала пристрасно, як колись: нікого не соромлячись (З, с. 69).

Варто відзначити також і випадки, коли Володимир Лис конкретизує основу порівняння за допомогою речень, що вжито відразу після того речення, що містить у своєму складі порівняльну конструкцію. Розглянемо такі приклади:

Місяць, що пливе небом, як крипа без весел. Жовтий і байдужий (З, с. 16).

Оно хмарка дивилася й дивилася, він відчув, як наче витягає щось із нього, може, ту ж душу. Витягує і забирає на небо?.. (З, с. 12).

Вона була немовби великою сортувальною станцією для однієї особи. І ця особа звалася Лідою Терещук (2, с. 51).

Отже, можемо відзначити достатню регулярність уживання порівняльних конструкцій, що мають «приховану» (імпліцитну) основу, у прозових творах Володимира Лиса. Імпліцитна інформація може стати

зрозумілої читачеві завдяки прочитанню номінативного значення компонентів предмета й образу порівняння, семантичних конкретизаторів, що сприяють їхньому уточненню, а також подальшого тексту.

2.2. Семантика складних порівняльних конструкцій

Зв'язок одного стану мислення з іншим сприяє активації пізнавальної діяльності. Наприклад, у разі асоціації за подібністю невідомі предмети, явища, ситуації увиразнюються шляхом співвідношення із добре відомими предметами, явищами, ситуаціями, які входять до фонових знань суб'єкта. Їхня актуалізація дає підстави для подальшої когніції, що зводиться до встановлення подібності між двома предметами, явищами або ситуаціями. Тим самим відбувається реалізація суб'єктом пізнання когнітивної моделі порівняння, де відбувається виокремлення:

- а) порівнюваного об'єкта (тобто того, що саме підлягає порівнянню);
- б) порівнювального еталону (тобто зразка, із яким порівнюють те, що підлягає порівнянню);
- в) спільної порівняльної ознаки [41].

Зрештою, відбувається втілення пізнавальної порівняльної діяльності суб'єкта в конструкції порівняльного характеру, що поповнює мовну систему в якості елемента. Відповідно, прототипною конструкцією постає складнопідрядне порівняльне речення, у якому головна частина слугує для репрезентації об'єкта порівняння, а підрядна становить еталон порівняння.

Подібність порівнюваних величин сприяє тому, що предикатні позиції у головній та підрядній частинах також оформлюються подібно в лексико-семантичному плані. Відносно порівняльного сполучника, то він кваліфікується як показник порівняння та виразник порівняльного семантико-синтаксичного відношення [41, с. 38].

Добір порівняльних сполучників, характер лексико-семантичного оформлення предикативних частин та способи репрезентації еталонного змісту в підрядній частині стають виявом буття в мові людини, що водночас

постає суб'єктом пізнання. Усе це дає підстави для того, аби використовувати поняття дискурсу як форму оперування мовою, особливого використання мови для конструювання особливого світу, який у науці часто називають термінами «ментальний світ», «можливий (альтернативний) світ» [41, с. 39].

Отже, дискурс сприяє актуалізації того чи того погляду на світ. Інакше кажучи, це вербальне реконструювання та інтерпретація дійсності, що слугує саморепрезентації самого суб'єкта пізнання як мовної особистості. Відповідно, будь-який дискурс є особистісно орієнтованим. За мовними одиницями стоїть мовна особистість, яка володіє системою мови з огляду на індивідуальні параметри власної психічної та когнітивної діяльності. У цьому плані порівняльна конструкція як фрагмент мовної системи, що репрезентує модель пізнання, може розглядатися і в ролі елемента дискурсу.

Оперування мовою не обмежується репрезентацією інтерпретації реальності, а передбачає введення кожної мовної одиниці до прагматичного простору, у якому вона слугує засобом реалізації комунікативних інтенцій мовця та бере участь в оформленні мовленнєвих актів – цілеспрямованих дій мовця внаслідок безпосереднього спілкування зі слухачем. Засновуючись на цій тезі, можна узагальнити й осмислити дискурс як когнітивно-комунікативно спрямований спосіб оперування мовою в ході осмислення суб'єктом дійсності з метою здійснення впливу на адресата, якому пропонується репрезентація тих чи тих аспектів буття суб'єкта в інтерпретованій ним реальності. У такому контексті порівняльна конструкція постає втіленням пізнавальної діяльності суб'єкта, внаслідок якої він усвідомлює подібність реалій дійсності, що зумовлює потребу його самовираження як мовця, що використовує порівняльну конструкцію як засіб для реалізації своєї комунікативної мети [41].

Когнітивні параметри дискурсу прози Володимира Лиса зумовлюють використання складної порівняльної конструкції, яка, з одного боку, виступає втіленням порівняльної моделі засобами мови, з іншого ж, її можна

розглядати як авторську кодову систему, що потребує інтерпретації й тлумачення. Саме цей бік найбільш рельєфно представляє її як елемент дискурсу. Оперування складнопідрядним порівняльним реченням при створенні текстів оприявнює буття письменника в мові.

Відображені в підрядній частині еталони порівняння узгоджуються із ситуаціями-асоціатами, що входять у систему фонових знань суб'єкта пізнання. Відповідно, типізація еталонів порівняння дозволяє реконструювати базу асоціатів та виявити способи актуалізації фонових знань у процесі асоціювання. Дискурс Володимира Лиса дає змогу говорити про два види актуалізації асоціатів: конструктивно-образний та відтворювальний (безпосередній).

У першому випадку ситуація-асоціат окреслюється, але не відтворюється безпосередньо, а перевтілюється у свідомості суб'єкта засобом актуалізації в її структурі учасників пізнаваної ним ситуації. Це робить асоціат ірреальним, гіпотетичним.

Такий тип асоціювання засвідчують ірреально-порівняльні конструкції, які переважають у дискурсі В. Лиса. Мова йде про речення, де засобами зв'язку постають модальні сполучники на кшталт *наче, неначе, мов, ніби, мовби, начебто* та подібні, які, виступаючи показниками порівняльних відношень, одночасно ірреалізують зміст підрядної частини. Відповідно, й семантику цих конструкцій становить розкриття актуальної для суб'єкта ситуації дійсності через порівняння її з ірреальною, вигаданою ситуацією, що усвідомлюється як її суб'єктивний образ, суб'єктивне бачення. Наприклад: «Сад за вікном, теж наче молоко довкола будинку розлите, з білим-білим цвітом....» Фонові знання та ймовірна ситуація-асоціат уміщені у фрагменті: *Сад за вікном білий*; сконструйована ситуація-асоціат – *Довкола будинку (в саду) розлите молоко*. Як наслідок, на актуальну реальну ситуацію накладається її образне асоціативне бачення: *Сад за вікном був білим + Сад за вікном був наче молоко*.

Висока частотність ірреально-порівняльних конструкцій у текстах

В. Лиса корелює з їхньою певною змістовою однотипністю. Зокрема, письменник моделює асоціати, що в суспільному досвіді осмислюються як еталони нестандартності, екстраординарності, навіть нереальності. Водночас окреслюється й інша закономірність: репрезентована в головній частині актуальна ситуація здебільшого відхиляється від типового перебігу життєвих подій, порушує усталений порядок.

Нетиповість увиразнюється асоціацією з уявною нестандартною ситуацією, в якій функціонують учасники реальної. Простежується дещо на кшталт мовної гри, де відбувається реалізація «ефекту парадоксу», коли незрозуміле пояснюється незрозумілим, незвичайне – незвичайним, коли формується своєрідне художнє бачення, що узгоджується із інтуїцією цілісного буття. При цьому можна окреслити закономірності пізнання й осмислення автором нетипового, представивши еталони нестандартності, як-от:

1) незвичайні фізіологічні стани:

Наче теплом повіяло, коли хати загорєнські на шляху забовваніли (3, с. 94).

Надворі погода була теплою, наче обійми матері (1, с. 66).

2) гіперболізовані, нереальні події:

Раз, у студентські роки як обпеклася, то... душа наче заморозилася (3, с. 91).

Як побачила вона його, то наче спинилося серце всередині (2, с. 55).

3) уособлення неживої матерії:

Жінки трохи ще полементували, поойкали, а тоді Зося зайшла і, наче нічого й не було, поставила на стіл банячок з борщем, гарячим, наче ковадло (3, с. 65).

Розповідали там про всяке, але на душі було тепло, неначе після доторку до гарячої грубки (2, с. 31).

4) повідомлення про втручання в реальну дійсність потойбічних сил:

Наче з давніх-давен із не знати якого мороку змії виліз із страшною огняною пащекою, щоб людей поглинати (3, с. 81).

Він був переляканий, немов побачив привида (1, с. 59).

5) ситуації не-буття:

І Яків промовив крізь клубок, що з'являвся в горлі, навіть не в горлі, а наче й не було в нього горла, що хоче сказати пану майору – Параскева, старша донька, не його, а, певне ж, пана Кишиштофа (3, с. 68).

І ніхто – ніхто! – не заплаче за ним, немов і не було такого Панаса ніколи на світі (2, с. 91).

Безпосереднє асоціювання пов'язане з відтворенням із системи знань типової, загальновідомої ситуації. Будучи реальною, вона не актуалізована стосовно часу, позбавлена часової локалізації та стосується узагальненого суб'єкта. Такий мисленнєвий процес презентують реально-порівняльні конструкції на зразок: *«Обряд був урочистий, як тоді, коли піднімуть над головами наречених корони й благословить батюшка на довге й щасливе життя» (3, с. 66).* Це речення зі сполучником **як**, що розкриває зміст головної частини і виражає актуальну для суб'єкта ситуацію дійсності, через порівняння зі змістом підрядної, що репрезентує типову, подібну до представленої в головній частині, ситуацію.

Як противага до втіленого в ірреально-порівняльних реченнях конструктивного асоціювання, відтворення асоціатів, позначених у реально-порівняльних структурах, пов'язане в дискурсі Стельмаха з однією особливістю: невисока частотність речень реального порівняння не заперечує різноплановості представлених у них асоціатів, які важко типізувати. Зокрема, безпосередньо вживаються як асоціати ситуації, що позначають:

- типові стани природи:

«Над Зосенькою розпускалися десятки прекрасних дерев, цвіли тільки для неї, її всі любили, з нею всі віталися, як з ясним сонечком» (3, с. 56).

- процеси в рослинному й тваринному світі:

«Вся вона зсередини наливається чеканням, як наливається дерево соком» (27, с. 66).

Як розквітає все навесні, так і душа її розквітла після зустрічі з ним (1, с. 69).

- психофізіологічні стани людини:

«Він, забутий людьми, мав свою муку, і од неї стогнали його крила чи душа, як стогне людина» (3, с. 81);

- поведінка людини за певних життєвих обставин:

«Вона ж стежила – тільки очі в темряві блищали, як гнилички» (3, с. 11).

У контексті комунікативної площини дискурсу Володимира Лиса порівняльні конструкції, відтворюючи його когнітивну позицію як суб'єкта пізнання, презентують його авторське мовлення та слугують засобами оформлення репрезентативних мовленнєвих актів. Водночас представлений у них механізм асоціювання дає підстави говорити про складний акт, де у висловленні, що узгоджується з головною частиною, констатується повідомлення про певний стан справ в об'єктивній дійсності.

Висловлення, пов'язане з підрядною частиною, фактично надлишкове й не стосується реальності. Однак, вступаючи у зв'язок із інформативно необхідним висловленням, воно засвідчує притаманний мовцеві спосіб пізнання дійсності через асоціювання й тим самим слугує засобом експресії.

Наприклад, мовленнєвий акт *Над Зосенькою розпускалися десятки прекрасних дерев, цвіли тільки для неї, її всі любили, з нею всі віталися, як з ясним сонечком* можна декодувати через два етапи: 1. Наводячи складне речення *Над Зосенькою розпускалися десятки прекрасних дерев, цвіли тільки для неї, її всі любили*, мовець висловлює суспільну думку про дуже гарну дівчину, якою всі захоплювалися, яка викликала у всіх захват. 2. Проте варто пам'ятати, що події твору ми бачимо очима Якова – вихідця з села, себто, людини близької до народного світобачення, фольклорних уявлень. Для усної ж народної творчості характерним є порівняння красивих людей,

особливо дівчат, із сонцем: *З нею всі віталися, як з ясним сонечком*. Для селянина, ба більше, поліщука, вихідця з місцевості, де сонце буває не так часто, поступаючись місцем болотяній туманності, його цінність постає набагато вищою, ніж, наприклад, для вихідця з міста, якому може бути цілком байдуже, яка погода нині за вікном. Сонце було для селянина запорукою продовження життя, багатого врожаю, зі світилом не соромно, а цілком природньо було навіть привітатися, оскільки міфологічно-фольклорне світобачення зберегло уявлення про сонце як про живу, божественну істоту. Тому Володимир Лис вустами оповідача порівнює Зосю саме із сонцем, підкреслюючи, що із нею всі віталися, як із ясним сонечком. Відповідно, втілене в порівняльній конструкції асоціювання зумовлює використання її в дискурсі Володимира Лиса для оформлення складного, контамінованого мовленнєвого акту репрезентативно-експресивного типу, де констатація обтяжується самовираженням мовця як суб'єкта пізнання.

Відтак, асоціативний мисленнєвий процес, що детермінує пізнавальну діяльність суб'єкта, знаходить втілення в структурі складної порівняльної конструкції. У цьому плані дискурс прозових творів Володимира Лиса, вирізняючись специфікою оперування складнопідрядними порівняльними реченнями, засвідчує такі особливості асоціативної техніки письменника:

- 1) актуалізація в системі фонових знань ситуацій-асоціатів як екстраординарних або типових подій;
- 2) модифікація екстраординарних асоціатів та безпосереднє відтворення типових;
- 3) модальна інтерпретація екстраординарних ситуацій як гіпотетичних, а типових – як узагальнених реальних;
- 4) використання асоціювання з метою увиразнення об'єкта пізнання та самовираження суб'єкта пізнання як мовленнєвої особистості, що структурує складні мовленнєві акти репрезентативно-експресивного типу.

Висновки до розділу 2

Прозова творчість Володимира Лиса характеризується використанням асоціативних образів та прийомів, на яких засновуються численні порівняння прози письменника.

За нашими спостереженнями, найбільшу продуктивність у прозових творах Володимира Лиса виявили структури, у яких позицію компаратива посідають компоненти, виражені іменниками чи іменниками із ад'єктивними поширювачами, що є назвами тварин і рослин, а також астрономічними назвами.

Дослідження довело, що в мові прозових творів Володимира Лиса достатньо активно використовуються порівняльні конструкції з дієслівною основою, завдяки чому порівняльна паралель між двома предметами або явищами, наявними в навколишньому світі, проводиться за тим, наскільки подібно вони виконують дії. Уточнення дієслівної основи порівняльних конструкцій відбувається завдяки прислівникам, що вживаються в семантико-конкретизаційному вимірі та, поєднуючись із дієслівними лексемами, провадять формування основ конструкцій порівняльності.

Реалізація порівняльних конструкцій із прикметниковою основою у прозових творах Володимира Лиса пояснюється об'єктивними чинниками. Зіставлення за різними ознаками предметів та явищ об'єктивного світу спричиняє необхідність зіставлення їх властивостей. Компаративна частина, що містить означальну характеристику, зазвичай призначається для того, аби під час зіставлення одних предметів та явищ із іншими, що добре відомі та часто використовуються для того, аби задовольнити різні життєво необхідні потреби, була наявна можливість більш повної та виразної характеристики порівнюваних предметів або явищ.

Можна відзначити достатню регулярність уживання порівняльних конструкцій, що мають «приховану» (імпліцитну) основу, у прозових творах Володимира Лиса. Імпліцитна інформація може стати зрозумілою читачеві завдяки прочитанню номінативного значення компонентів предмета й образу

порівняння, семантичних конкретизаторів, що сприяють їх уточненню, а також подальшого тексту.

РОЗДІЛ 3. ДЖЕРЕЛА ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНИХ ПОРІВНЯНЬ У ТВОРАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА

3.1. Узуальні порівняння

Відображення творчого характеру мови репрезентується індивідуальною мовною картиною світобачення. Наявність такої картини притаманна кожному майстрові слова, а будується вона з орієнтацією на ту добу, в яку живе і творить конкретний митець. У сучасній лінгвістиці тексту характерним стало явище, пов'язане із переходом від студій над текстовою інтегрованою структурою до текстового аналізу, де текст постає антропоцентричною системою в комунікативному вимірі, детермінованість якої визначається характеристиками авторської мовної особистості, що характеризується наявністю певних психологічних, ментальних, соціокультурних та когнітивних особливостей. Завдяки власному індивідуальному стилеві авторові вдається керувати багаторівневим та багатовимірним проявом особистості, що постає невід'ємним складником вивчення сучасної лінгвостилістики та когнітивної лінгвістики.

Сучасна лінгвістика характеризується численними поглядами на те, як якого саме розгляду потребує ідіостиль. Ми зупинимось на виокремленні шести провідних підходів, які, на наш погляд, найбільш повно характеризують ідіостиль, що є складовим елементом, представленим у системі стилістики художніх текстів. Серед цих підходів слід апелювати до системно-структурного, естетично-маркованого, образно-композиційного, комунікативно-когнітивного, адресно-діяльнісного та функціонально-домінантного.

Для першого напрямку характерна наявність орієнтації відносно того, аби вивчати стиль художнього твору, в якому центральне місце посідає образ автора (М.П., Брандес, В.В. Виноградов, В.П. Григор'єв, В.А., Кухаренко, Л.А. Новіков та інші). Однією з основних задач з'ясування того, наскільки поєднуваними і поєднаними у структурі твору є його стилістичні засоби, , за

В. Виноградовим, є проблема мовної структури образу автора. На думку науковця, завдяки внутрішньому зв'язкові, що поєднує всі ідіостильові авторські складники, відбувається утворення своєрідної літературно-художньої єдності, що пов'язана з тенденційністю жанрового розвитку в певній літературі. Відбувається поєднання мовних стилів та різних літературно-художніх жанрів, а стильові форми цих жанрів можуть бути представлені різноманітними з огляду на власний стилістичний характер мовленнєвими засобами, відтак, літературні жанри та індивідуальний авторський стиль співвідноситимуться по-новому і незвично. Відображення цього пов'язується зі структурою авторського образу, в якому концентровано втілюється зміст твору з об'єднанням, яке постало над мовними структурами персонажів у їх відношенні до письменника.

У дослідженнях визначаються три парадигми, представлені художнім текстом. Мова йде про жанрову, функціонально-стильову та індивідуально-авторську парадигматику. На думку дослідника, жанровому визначенню притаманна функційність, подібна до функційності текстового маркера, із відповідним відображенням в межах, пов'язаних із його мовною субстанцією. На основі функційно-стильової парадигми використовуються відповідні засоби мовного характеру, що надають текстові комунікативно-стильового виміру. Аналізуючи третю парадигму, науковець висуває припущення стосовно прояву авторської індивідуальності за допомогою його індивідуально-художнього стилю, де ядерна функція покладається якраз на авторський образ, який, окрім іншого, також має розвивати художньо концептологію у творі [7].

Слідом за згаданими вище дослідниками, М. Коцюбинська аргументує, що вираження сутності літературного твору та концентрація його ідейної, композиційно-структурної та стильової єдності сприяє формуванню авторського образу в його значенні як детермінанти твору літератури, відтак, він становить найбільш придатну категорію для того, аби цілісно та всебічно

проаналізувати мову його художніх текстів, відповідно, визначивши її як складову, що репрезентує естетичну мовленнєву жанрову систему [32].

В індивідуально-авторському баченні такої дослідниці, як О. Грипас, визначення відповідного методу пов'язується лише з естетичною діяльністю, яку провадить мовна особистість. Відповідно, аби визначити ідіостиль, потрібно в першу чергу звернутися до аналізу категорії, пов'язаної з естетичною перевагою, основою якої є характеристики, пов'язані з естетичним авторським прагматиконом [14].

Порівняння є важливим елементом мовних структур, наділених у тексті прагматичною структурою. Завдяки ним відбувається не лише фіксація елементів світобачення як окремої моделі, але й відстеження процесів, у ході яких вони формуються. Узуальне порівняння свідчить про обізнаність письменника із актуальним слововживанням, глибоке проникнення до мовних і мовленнєвих уподобань народу. Завдяки ж індивідуально-авторському образному порівнянню відбувається репрезентація авторського світобачення, з якого можна побачити, яким чином автор опановує світом методами мовленнєвої діяльності й мововживання.

Порівняння становить мовну фігуру, що вживається для того, аби витворити зображення, пов'язане з певними особами, предметами, явищами або діями, із використанням найбільш характерних ознак, яким притаманна органічна властивість [63, с. 261]. Для всіх компонентів порівняльних конструкцій характерна наявність взаємних семантичних, стилістичних та комплексних зв'язків, що сприяє витворенню нової художньої образності.

Порівняльні конструкції можна охарактеризувати як складну лінгвістичну категорію, наділену антропоцентричністю, прагненням зіставити предмети чи явища дійсності, що суттєво віддалені одне від одного, оцінюючи їх та спираючись на власний суб'єктивний досвід. На думку науковців, порівняння постає закономірним завергненням будь-якого семантичного процесу, де порівнюються дві одиниці, тобто порівнянню притаманна ще й наявність пізнавальної, гносеологічної функції [49, с. 7].

Наукові дослідження містять розбіжності у думках і підходах до того, як саме необхідно вивчати порівняння, спираючись на різні наявні аспекти їх вивчення. В концепції одних мовознавців панує розгляд цих образних засобів та природи їх співвідношення із метафорикою (Н. Арутюнова, В. Телія), для інших більш необхідним вважається з'ясувати специфіку, що її мають при вираженні порівняльні відношення (Ю. Апресян, В. Кононенко). Також наразі відбувається вивчення порівнянь як важливої складової у формуванні індивідуально-авторських показників стилю (Л. Голоух, Л. М'яснякіна), визначення статусу порівнянь з огляду на мовну фразеологію (Л. Авксентьев, М. Алефіренко, А. Найда), описання функційності порівнянь у різних мовних стилях (В. Вомперський, О. Некрасова).

Наразі науковці переважно тяжіють до того, аби з'ясувати природу зв'язків, що проводяться між образними засобами та авторським ідіостилем, конкретніше – визначити, наскільки великий вплив вони здатні справити на той мовний образ, який він формує у творі. Оскільки для порівняння характерна нерозривна пов'язаність із ціннісною картиною світу, проаналізувавши його, можна виявити, наскільки важливими є ті чи інші об'єкти мовної картини світу [5, с. 60].

У своїх працях видатні вчені О. О. Потебня, В. В. Виноградов, Л. А. Булаховський, І. К. Білодід та інші підкреслювали, що стабільність зовнішньої оболонки багатьох порівнянь не абсолютна.

Загалом, погляди науковців, які займалися цією проблемою, представлені двома точками зору. Представники першого типу бачення в якості основного критерію, що визначає, належатиме певне порівняння до фразеологічного фонду чи не належатиме, відзначають наявність у нього відтворюваності, а також звертають увагу на те, чи зафіксоване воно у фразеологічних чи стилістичних словниках. Так, зокрема, О. Кунін вважав, що стійкість притаманна лише таким порівнянням, які зафіксовані бодай одним словником або ж уживанням у творі бодай трьох різних авторів [34, с. 192]. На думку прихильників другого різновиду бачення, необхідним постає

звуження меж, що займаються порівняльними конструкціями, тобто віднесення до їх числа одиниць, порівняльна частина яких характеризується повною переосмисленістю, чи то ідіоматизованістю, завдяки якій виключно підсилюється значення при повній втраті ознак компаративності.

Для обох підходів характерна наявність дискусивності, оскільки для того, аби зарахувати те чи інше порівняння до числа одиниць, які «напевне» прописалися у мові та мовленні, необхідні своєрідні «свідчення» з боку словників та письменників відносно частотності їх використання в певній мові. Такі показники, як частотність уживання, а також поширеність порівняльної конструкції, інспірують їх поділ і виділення серед них узуальних (традиційних, сталих, загальноновживаних), а також індивідуальних (авторських, okazіональних).

1) Узуальна порівнюваність стала вивчатися в лінгвістичних дослідженнях із використанням різноманітних назв. Так, у концепції дослідників І. Чернишової, В. Флейшера та Г. Шаде вони дістали назву компаративних фразеологізмів, тоді як у концепціях К. Пільца, Х. Бургера та Р. Хесскі вони названі фразеологічними порівняннями. Порівняння такого типу характеризуються відтворенням загальноприйнятих уявлень, що традиційно репрезентують мовну картину світу, витворену певним угрупованням.

2) Для індивідуальних (оказіональних, авторських) порівнянь характерна вживаність найчастіше у художній прозі, в поезії. Автори творів періодично вдаються до прийому модифікації узуальних порівнянь, створюючи okazіональні варіанти з підвищеним рівнем експресивності. Те, що найперше відрізняє їх від узуальних компонентів – можливість бути використаними лише в межах одного контексту та наявність ситуаційної вмотивованості.

Природа самого явища порівняльності характеризується, як і його статус у мові, численними суперечностями, різними тлумаченнями, поглядами мовознавців та мовознавчих шкіл, що часто є діаметрально

протилежними через наявність у зазначеного явища в мові об'єктивної складності.

Для порівняння як для категорії лінгвістики є характерним намагання зіставити оцінним чином певні явища, що посідають своє місце у дійсності. Основою такого зіставлення часто постає суб'єктивний досвід автора. Порівняльні компоненти характеризуються змінністю власних семантичних та емоційно-експресивних можливостей, завдяки ним відображається авторська особистість, відбувається витворення широкого асоціативного кола, активізація уваги та почуттів, інспірація відповідної читацької реакції.

Використані порівняння допомагають письменникові у втіленні в межах художнього образу власних життєвих сприйнятів, побудові індивідуальної мовної картини світу. Окрім того, використання індивідуально-авторських образних порівнянь сприяє формуванню індивідуального образу світу письменника, здійснюючи відображення особливостей його творчого мислення.

Класифікація, створена Л. Голоюх, представляє в якості структурних складових конструкції порівняння:

- 1) порівняльний предмет (суб'єкт);
- 2) порівняльну основу (ознаку);
- 3) порівняльний образ (об'єкт).

Досить численною групою порівняльних конструкцій у мові є форми, де побудова порівняння здійснюється навколо людини. Вони переважно слугують функції витвоєння образної характеристики загалом – включно і з рисами, характерними для зовнішності, і з морально-психологічними. Використання в тексті порівнянь сприяє створенню в читачів більш чітких уявлень про те, як виглядав герой, яким чином він розмовляв, рухався, в якому фізичному чи психічному стані перебував.

Образом порівняння у Володимира Лиса може стати практично будь-що, наділене різноманітною семантикою. Завдяки порівняльному образу відбувається поповнення мови новими асоціаціями,

Образ порівняння вносить нові асоціації у сприйняття всієї фігури мови, конкретизуючи семантику предмета порівняння.

Найчастотнішими порівняльними образами у творі письменника постають слова, що називають представників світу тварин (свиню, ворону, коня, тигрицю) та світу рослин (тютюн).

Найчастіше образом порівняння письменник обирає лексеми, що є назвами представників тваринного (свиня, ворона, кінь, тигриця) і рослинного світу (дерево, горіх, квітка, тютюн). Відзначимо, що поряд із порівняннями, побудованими на назвах, характерних для вітчизняного зоонімного простору, наявні й апеляції до більш екзотичних в українських реаліях тварин:

І тоді Зося, наче розлючена тигриця, кинулася на нього й почала бити своїми маленькими кулачками, а потім дряпати довгими червоними кігтями шию, лице, груди (З, с. 54).

Можливим є передавання в порівнянні емотивного значення, через що цьому знаку притаманна прагматична спрямованість, орієнтовність на винесення певної оцінки. У романах за допомогою порівняння автор може показати, яким чином він оцінює ту чи іншу особу чи явище, а для авторського вибору характерна постійна пов'язаність із тим, наскільки добре чи погано автор оцінив те чи інше явище. Кожне порівняння, особливо з числа вжитих у тропеїчній функції, характеризуються наявністю оцінки.

Пейоративні порівняння традиційно пов'язані з денотатами, що представляють світ тварин. Подібні порівняльні конструкції, втім, характеризуються обмеженістю свого існування та функційності, найчастіше вживаючись, коли автор хоче описати певний негативний момент або вдатися до іронічного змалювання дійсності:

Частина наших за границю подалися, а тих, що лишилися, як щурів, убивають та із схронів викурюють (З, с. 88).

Голос: та скільки ж можна знущатися, ми полонені, а не свині, наче зігнані в стодолу (З, с. 68).

Баба посміхнулася ще раз і взялася детально розказувати про свого кота, та якось так, начеб то був неїн сім'янин (2, с. 14);

Для функціоналу порівнянь характерна наявність можливості передачі емотивного значення. У цьому випадку більш показово можна сказати про конструкції, що наділені пейоративною конотацією, відтак, орієнтованістю відносно певної оцінки. Така наповненість спричиняє їх використання як знаку, що має прагматичну спрямованість у художньому мовленні. Окрім того, що автор за їх допомогою надає власну оцінку тому, що зображується, відбувається також увиразнення усномовної експресії в тексті.

Підсилення експресивно-оцінного ефекту порівнянь, які використовує Володимир Лис, може відбуватися під впливом найближчого мовного оточення, що характеризується наявністю аксіологічного забарвлення, що формується, коли лексеми оцінності вводяться до контексту:

Жінку щитають поріддям диявола й оспівують, підносять як богиню? (3, с. 48).

І давно ти так ходиш, неначе бога за бороду вхопив? (1, с. 44).

Для поодиноких порівнянь, що містять природні та персонажні описи, характерна наявність меліоративного забарвлення й уособлення приязного ставлення автора до них, зокрема, для цього залучаються засоби народних стереотипових поглядів стосовно зовнішньої та внутрішньої краси.

Вся вона зсередини наливається чеканням, як наливається дерево соком (3, с. 66).

Як розквітає все навесні, так і душа її розквітла після зустрічі з ним (1, с. 69).

Український менталітет характеризується наявністю світосприйняття, в якому відбуваються активні апеляції до реалій сільського побуту. Відтак, як і численні його попередник, В. Лис закономірно використовує у мові роману такі ж порівняння:

Його смерть як зернина, сидить у тому письмі на денці, самісінькому денці конверта, маленька і зіщулена, що закотилася у щілину і втратила надію колись прорости (3, с. 4).

Одним із ключових і стилістично вагомих у «Столітті Якова» є образ душі. Порівняльна семантика дозволяє розгорнути його в умовах конкретного тексту:

Колючий вітер забирається під літній мундир, як під саму душу (3, с. 118).

Оно хмарка дивилася й дивилася, він відчув, як наче витягає щось із нього, може, ту ж душу. Витягує і забирає на небо?.. (3, с. 138).

Вона була немовби великою сортувальною станцією для однієї особи. І ця особа звалася Лідою Терещук (2, с. 51).

Душа стає однією з концептуальних реалій, чиї ознаки предикуються світові в авторському сприйнятті і художньому моделюванні.

За допомогою порівняльних конструкцій у тексті романів напрочуд вдало передано перепади настрою героїв аналізованого твору:

Наче теплом повіяло, коли хати загорєнські на шляху забовваніли (3, с. 94).

Раз, у студентські роки як обпеклася, то... душа наче заморозилася (3, с. 91).

Як побачила вона його, то наче спинилося серце всередині (2, с. 55).

Трапляються на сторінках творів Володимира Лиса і типові народнопоетичні образи:

Над Зосенькою розпускалися десятки прекрасних дерев, цвіли тільки для неї, її всі любили, з нею всі віталися, як з ясним сонечком (3, с. 56).

Зазначені компаративні конструкції також представлені згідно з фольклорними уявленнями про те, якими вони мають бути – так, зокрема, необхідно відзначити як форму цих порівняльних конструкцій, представлену орудним відмінком, так і особливості їх лексичного наповнення (вживання слів на зразок сонечко. Для таких метафоричних антропоморфних порівнянь

характерна наявність особливих експресивних конотацій, які витворюються завдяки безсполучниковому зв'язку між компонентами, що складають порівняльну конструкцію, роблячи їх тим самим ще більш зрощеними семантично та цілісними в образному плані.

Авторська оповідь Володимира Лиса тяжіє до лірично-філософських узагальнень. Їх структура характеризується наявністю значного місця абстрактних порівнянь, за допомогою яких письменник здійснює розкриття філософської думки за посередництва суб'єктивних, оригінальних асоціацій:

Була вона з бідної сім'ї, ще біднішої, як їхня, про Совиків, як по-вуличному їх називали, казали, що такі бідні, аж сині, аж світяться, як блошиці в темряві (3, с. 50).

Поєднання конкретного та абстрактного відбувається в межах порівняльної сполуки, де здійснюється унаочнення та конкретизація думки, перехід її до статусу образних.

За тим, яким чином виявлено основні семи, що притаманні лексемам, ужитим у позиції позитива й обраним у якості предмета порівняльної конструкції, можливе виділення таких лексико-семантичних варіантів предметів у позиції позитива порівняльної конструкції узуального типу:

- назви осіб:

***Панас**, як старий мисливець, причаївся в кущах (1, с. 72).*

*Але **Тадик**, як досвідчений ловець, не поспішав, чекаючи, коли дозріла вишенька (чи малинка) сама впаде йому в долоні (3, с. 58).*

- назви органів і частин людського тіла:

*Яків йшов через місто, вже побомблене, похмуре, і здавалося, прямує кудись навік – у світ чужий-пречужий, такий, що от-от пащу, **пащеку**, як великий звір, роззявить і поглине (3, с. 77).*

І отак подивиться вона – наче рукою ніжно погладить по голові (2, с. 93).

- назви тварин:

*Наче справжнього **ведмедя**, що стояв перед нею пораненим, тамував у собі ревіння од болю, а з ока текла сльоза і десь тем під шкірою гасла, пропікаючи нутроці (2, с. 11);*

*Полонених загнали до яру, наче **овець** (3, с. 93].*

- назви птахів:

*Хлоп рвався до бою, наче молодий **півень** (3, с. 108).*

- назви комах:

*Одна думка, наче **муха** надокучлива, дзижчала в його голові (3, с. 120).*

*Мати були працьовиті, **як бджілка**, ніколи не сиділи склавши руки (2, с. 55)*

- назви явищ природи:

*«Гнів його був коротким, але гучним, мов весіння **гроза**» (3, с. 63).*

На тирсі щось шелестіло, наче дощ (1, с. 95).

- назви дерев:

*Стан у неї був гнучкий та пружний, наче молода **верба** (1, с. 191).*

*І на причілку щось таке висіло, як гілка **сосонки** (2, с. 31).*

- назви рослин:

*Наче **лободою** все поросло, так було дико на душі (3, с. 23).*

Вона тягнулася до знань, мов сонях до сонця (2, с. 55).

- назви засобів пересування:

*А нове літо прибувало, наче **потяг** на станцію (3, с. 181).*

*Це як коли на **возі** бракує коліс – наче і є де сидіти, але не поїдеш (2, с. 74).*

- астрономічні назви:

***Сонечком** світилися її оченята (3, с. 121).*

*Була бліда і хороблива, як молодий **місяць** (2, с. 81).*

- назви частин доби:

*Та це ж ясно, як Божий **день** (3, с. 165).*

*Надворі було темно, наче там настав **вечір** (2, с. 77).*

- назви одягу та його частин:

*Вишикувалися хрести, наче солдати в однакових **мундирах** (3, с. 132).*

Хата біленька, чепурна, наче в новій сорочині (2, с. 63).

- назви предметів ужитку, господарських речей:

*Роздобріла сусідка, стала мов **діжка** (3, с. 161).*

Роздобрілого панича немов скалкою огріли (1, с. 77).

- назви природного ландшафту:

*Життя переплилося, мов моравська **річка** (3, с. 111).*

А позаду – наче море із зустрічей та розлучень (2, с. 93).

- назви рідин:

*Як очам своїм не повірила, побачивши при слабкому світлі місяця того, кого ніколи вже й сподіватися побачити не могла, неначе **краплину** своєї надії, десть у потаємному кутку берегла (3, с. 110).*

Він так плаває, наче хоче в калюжі втопитися (1, с. 57).

- назви абстрактних понять (почуттів, психічного стану):

*Важка, мов камінь, **туга** охопила серце (3, с. 97).*

Найбільш частотним є заповнення позиції позитива в порівняльних конструкціях у прозових творах Володимира Лиса за допомогою іменників чи іменників із ад'єктивними поширювачами, що становлять назви осіб та тварин.

Звертаючись до особливостей семантики слів у позиції образу в порівняльних конструкціях, слід зауважити, що вона виявляє значно більший обшир за семантику, що притаманна словам у предметній позиції. Це спричинене, передусім, тим, що при порівнянні предметів або явищ людина виконує добір образів, використовуючи значний набір словесного відтворення асоціативних назв, які дозволяють відтворити предметну семантику в формі порівняння.

Серед слів, що виконують функції образу порівняння, у прозових творах Володимира Лиса можна виділити такі основні групи:

- назви тварин:

Частина наших за границю подалися, а тих, що лишилися, як **щурів**, убивають та із схронів викурюють (3, с. 88).

Баба посміхнулася ще раз і взялася детально розказувати про свого **кота**, та якимось так, начеб то був неїн сім'янин (2, с. 14).

- назви птахів:

Пішли-пострибали нарешті, як **сороки** (3, с. 61).

Горобчиком пострибав хлопець додому (1, с. 32).

- назви комах:

Була вона з бідної сім'ї, ще біднішої, як їхня, про Совиків, як по-вуличному їх називали, казали, що такі бідні, аж сині, аж світяться, як **блошиці** в темряві (3, с. 50).

Відчула вона себе маленькою-маленькою – як **комашка** (2, с. 32).

- назви риб:

Хапав, як **риба**, викинута на берег, повітря (3, с. 77).

Скільки б він не ухилявся від гачків та приманок, як сом, проте все одно течія винесла його на берег (1, с. 14).

- назви плазунів:

Він згадав розповідь покійної бабці Параскеви, матеріної матері, тож Параски, невідомо з яких закутків виникла, згадав про те, як змія, наче **гадюка**, заповзає у пшеницю чи жито, щоб зловити жайворонка (3, с. 39).

Отруйним гадом розповзалася в ньому думка про зраду (2, с. 14).

- назви частин тіла:

Вдихнув прохолодне осіннє повітря, немов **голова** з незвички попливла (3, с. 92).

А він – то немов мої ноги, ходить за мене всюди й дивиться (1, с. 66).

- назви дерев та їхніх частин:

Попереду іде сват, поруч дружки, із хлібом в руках замерли поруч батьки – і він вислизає з того весілля, наче обрізана гілка чи, швидше, зірване яблуко, що покотилося в ще густу, але вже пожухлу траву (3, с. 22).

Наче бруньки, що з'являються навесні, виникла й їхня любов (2, с. 42).

- назви квітів:

*Прокинувшись, Зося бачила на підвіконні своєї кімнати неодмінний букетик скромних польових квітів, немов розкішних **троянд**, і це було особливо зворушливим, адже її лицар вже встиг рано ранесенько, по росі, на яку лячно ступити її білій ніжці, назбирати тих квітів (3, с. 57).*

*Волосся її вилося, наче **бегонія** (2, с. 76).*

- назви природних явищ:

*Село спало, немов закидане **снігом**, роботою, хай і не такою, як навесні чи вліті, зморене (3, с. 94).*

*Долі їхні були загублені, немов розкидані **вітром** довкола (2, с. 76).*

- назви осіб:

*Жінку щитають поріддям диявола й оспівують, підносять як **богиню**? (3, с. 48).*

*І давно ти так ходиш, неначе **бога** за бороду вхопив? (2, с. 44).*

- назви предметів ужитку, господарських речей:

*Немов **косою**, тягнулася за ним дорога (3, с. 66).*

*Дорога була слизька, наче скляна **тарілка** (1, с. 57).*

- назви музичних інструментів:

Старий Ілько Бубенець вибивав на каструлі, як на (3, с. 72).

*Дощ лупив по даху карети, наче **барабан** (1, с. 43).*

- назви продуктів харчування:

*Ішов і був веселий, наче од **вина** (3, с. 61).*

*Посміхався, наче кіт, що з'їв чогось **солодкого** (2, с. 32).*

- назви одягу:

*Аякже, така сама пані, як в дертому **жупані** (3, с. 71).*

*Кіт був гарний, немов у **шубі** (1, с. 32).*

- назви водоймищ:

*Думка про те, що вони обоє з цим дженджуристом паничем програли, али чого приходить ця незрозуміла думка, наче **море**, що відкривається зненацька, і білий корабель на ньому (3, с. 48).*

*В очах його була глибина, наче в гірському **озері** (1, с. 61).*

- назви прикрас:

*Спершу подумав, що, може, хрестик, али ж не, щось кругле чи напівкругле й блискуче, ніби **срібло** (3, с. 82).*

*Щось блищало, наче коштовні **коралі** (2, с. 38).*

- назви матеріалів:

*Тим часом Зося дістала з валізи гарну білу, наче з чистого льняного **полотна**, сорочку й якраз вчасно (3, с. 79).*

*Він був такий ламкий, наче зі **скла** зроблений (2, с. 66).*

- назви металів:

*Звук у голові стає нестерпним, мов хтось поруч, за плечима, пиляє **залізо** (3, с. 107).*

- астрономічні назви:

*Над Зосенькою розпускалися десятки прекрасних дерев, цвіли тільки для неї, її всі любили, з нею всі віталися, як з ясним **сонечком** (3, с. 56).*

*Вона була для нього, наче єдина світла **зірочка** на небі (2, с. 32).*

- назви будівель та їх частин:

*Прямо як **підмуток** (3, с. 181).*

*Була за ним як за кам'яною **стіною** (2, с. 88).*

- назви рідин:

*Тільки шум якийсь дивний, ніби **вода** плюскотить (3, с. 107).*

*Наче **кров'ю** була вимащена ця земля (2, с. 33).*

- міфічні та демонологічні назви:

*Та кудись запроторився, мов **нечистий** забрав (3, с. 113).*

*Наче дар **богів**, був для неї цей подарунок (1, с. 79).*

- назви пір року:

*Надворі було тепло, наче **навесні** (3, с. 111).*

*Немовби **осінь** стояла в нього на душі (2, с. 72).*

Відзначаємо наявність прямих фольклорних впливів, що пов'язані з сюжетом, мовою, образно-виразними засобами роману. Автор вдається до

використання фольклорно-етнографічного прийому портретування, що має орієнтацію відносно народного ідеалу, а також відзначається включенням відображення, пов'язаного із внутрішнім світом людини. Надзвичайною майстерністю відзначаються поетичні порівняння, які автор прописує та вводить до тексту:

*Щоки **калиною** пашать* (З, с. 93).

*Парасочка, як **лозинка** тоненька* (З, с. 23).

*Лице у тебе, казала мама Параска, сину, якби **молоком** щодень вмиване...* (З, с. 17).

*Темна **хмара** закрила мамине лице* (З, с. 77).

*Очима – блищали, мов край добре нагостреної **коси*** (З, с. 88).

За нашими спостереженнями, найбільшу продуктивність серед узуальних порівнянь у романі Володимира Лиса «Століття Якова» виявили структури, у яких позицію компаратива посідають компоненти, виражені іменниками чи іменниками із ад'єктивними поширювачами, що є назвами тварин і рослин, а також астрономічними назвами.

3.2. Оказіональні порівняння

Слід зауважити, що ідіостиль Володимира Лиса виявляє тяжіння до використання традиційних, узуальних засобів формування художньої образності. Не є винятком у цьому плані й використані в романі «Століття Якова» порівняння, що переважно належать до мовного узусу. Проте наявні у творі й оказіональні, індивідуально-авторські порівняння, що свідчать про здатність автора до нестандартного мислення.

Розглянемо закономірності використання індивідуально-авторських порівнянь на конкретних прикладах із тексту роману.

Йдуть до будинку, обличчя у головного поляка ясне, висяює, ніби начищена салдацька бляха, в нашого Симона, чи то Семена, як сірожупанники їхні казали, стомлене, землисте (З, с. 68).

В зазначеному прикладі порівняльна конструкція формується на основі зіставлення задоволеного обличчя польського командувача та начищеної солдатської бляхи. У цьому випадку маємо переосмислення узуального порівняння – блищати, мов нова копійка зі значенням бути дуже задоволеним із якогось приводу й усіляко демонструвати це виразом свого обличчя. Таким чином, Володимир Лис трансформує узуальну одиницю, витворюючи індивідуально-авторське порівняння, застосоване в тексті.

Хлопець обминув його, ніби Яків був кілком, що стовбичив посеред двору, й направився до хати (З, с. 81).

У зазначеному прикладі подано фрагмент з епізоду, коли за дівчиною Альоною, яка жила в старого Якова після спроби пограбувати його маковиння, приїхав її колишній знайомий, що підсадив її на наркотики. Це – молода людина, яка рухається швидко та рішуче, відтак, зусилля майже сторічного Якова Мехи якось йому завадити чи наздогнати виглядають безглуздими. Тому в цьому випадку швидкий прохід хлопця повз господаря хати порівнюється із оминанням кілка, а сам Яків – із тим самим кілком, що символізує обмеженість можливостей пересування в старого, що наближена до нерухомості неживої істоти, в зазначеному випадку – кілка. Підсилює семантику статичності дієслово стовбичити, що втілює семантику повної нерухомості, перебування на одному й тому ж місці.

Прив'язався так, що відв'язати — ніби бинта з рани передчасно віддирати (З, с. 71).

У зазначеному прикладі порівняльна конструкція утворена шляхом зіставлення абстрактного поняття про прив'язаність та конкретного предмета – бинта, який використовують для загоєння рани. Саме такими болісними були в Якова Мехи відчуття від розлуки із Альоною, що й вирішив передати за допомогою зазначеного індивідуально-авторського порівняння Володимир Лис.

Добував слова, ніби упущене відро з глибокого колодязя (З, с. 71).

Зазвичай із колодязем / колодязями в народнопоетичній традиції прийнято порівнювати блакитні очі, в яких нібито можна потонути. У випадку, залученому до аналізу, колодязем для Якова Мехи стає його самотність, звідки він не може віднайти потрібних слів, аби висловити свою думку. Слова, у свою чергу, порівнюються із упущеним до глибин колодязя відром, яке, звісно, можна дістати, але потрібно докласти значних зусиль, оскільки воно впало глибоко та встигло набрати достатньо води, аби обважніти та викликати труднощі при своєму підйомі. Відповідно, для літньої людини, яка живе на самоті, це викликає подвійні складнощі.

Голова з незвички — давно не пив, та й спирт вперше перед тим тут, у госпіталі, попробував — трохи крутилася, ніби сама по собі пливти просилася (З, с. 34).

У зазначеному фрагменті відображено порівняння стану легкого алкогольного сп'яніння із плаванням. Це порівняння побудоване на основі сприйняття довколишнього світу людиною, яка довго до того алкоголь не вживала, відповідно, від незвички відчуває себе дещо невпевнено.

Засліпили очі білим блиском двоє груденят — ніби білі калачики, для нього спечені... (З, с. 61).

Основою порівняння в цьому випадку постає зовнішня подібність жіночих грудей до хлібобулочних виробів – за такими характеристиками, як форма, пухкість та ін. Можливим параметром порівняння також постає розмір грудей – очевидно, вони були не дуже великими, оскільки порівнюються із калачиками – невеликою домашньою здобою. Так само будується й зіставлення за кольором – вочевидь, груди описаної жінки були незасмаглими, тому й порівнюються із білими калачиками.

Для того, аби вповні зрозуміти конструкції, де відзначається наявність порівнянь індивідуально-авторського спрямування, необхідно докладно вивчити текст твору та дійти усвідомлення заснованості та співвіднесеності їх із індивідуальними асоціаціями, оскільки послуговування індивідуальними порівняннями спряє виявленню творчої авторської індивідуальності,

своєрідному розкриттю майстерні, де їх добирають у шереду інших засобів мови.

Для порівнянь, що характеризуються індивідуальністю мовного вжитку, характерна наявність яскравої репрезентації індивідуально-авторського світобачення. А через те, що їх провідні ознаки є імпліцитними, читачеві доводиться вдаватися до спроби самотійного її (ознаки) відновлення, відтак, не можна не зафіксувати наділеність зазначених порівняльних конструкцій значним потенціалом у прагматичному вимірі. Поява та винайдення таких порівнянь відбувається, коли письменник хоче вразити читача стилістичним ефектом, пов'язаним із несподіваністю, оригінальністю, звернути увагу в напрямку саме тих зв'язків, що найбільше розходяться із раціональним мисленням.

Отже, мовний стиль аналізованого твору дозволяє зробити певні висновки про характерність своєрідної словесної образності для ідіовикористання Володимира Лиса. Використаним у творі порівнянням притаманна наявність експресивних та емоційно насичених образів, що становлять цілість та базуються на асоціативних зіставленнях та порівняннях. Для порівняльних компонентів, що сповнюють собою мовну тканину твору Володимира Лиса, характерний вияв власних семантичних та емоційно-експресивних можливостей, «зарядженість» на високу асоціативність, допомогу авторові в увиразненні позитивної та негативної оцінки, відповідне здійснення стимулювання читача до того, аби він відреагував на запропоновані автором засоби увиразнення текстового масиву.

Необхідно також відзначити тісну пов'язаність компаративних конструкцій та картини світових цінностей, що визначають, які асоціації та характеристики найперше з'являються у людській свідомості при розмові чи згадці про те, що є поганим чи гарним, красивим чи некрасивим. Саме через це структура порівнянь поповнюється оцінністю та експресивністю як характерними складовими. Завдяки цим компонентам формується відповідна інформаційна частина, що покликана донести до читача закономірності

авторського світобачення та залучити його до поцінування авторської індивідуальної картини світу. Використання порівняльних конструкцій сприяє виявленню в мовній практиці письменницького світогляду, актуалізації концептосфери, пов'язаної з авторською свідомістю, формуванням мовного образу, який витворює у своїх творах певний письменник.

Висновки до розділу 3

За частотою вживання та за поширенням було здійснено поділ проаналізованих порівнянь. Відносно тексту Володимира Лиса, вони представлені узуальними (яким притаманні риси традиційності, сталості, загальноновживаності) та індивідуальними (яким притаманні риси okazіональності, належності до авторського словника).

Узуальні порівняння стали об'єктом лінгвістичних досліджень під різними назвами. Порівняння цього типу пов'язані з відтворенням уявлень, що є загальноприйнятими, вони крізь призму традиційного світобачення, притаманну певному угрупованню чи об'єднанню, репрезентують мовну картину світу.

Питомим полем реалізації індивідуальних (оказіональних, авторських) порівнянь переважно є твори, представлені художньою прозою та поезією. Авторами зазначених літературних форматів виявляється схильність до періодичного модифікування порівнянь, що є узуальними, результатом чого постає витворення okazіональних варіантів, з наявністю підвищеного експресивного рівня. Головною їх відмінністю є той факт, що вони наділені обмеженістю використання – лише в межах єдиного контексту, а також є ситуативно вмотивованими.

Найбільшу продуктивність серед узуальних порівнянь у романі Володимира Лиса «Століття Якова» виявили структури, у яких позицію компаратива посідають компоненти, виражені іменниками чи іменниками із

ад'єктивними поширювачами, що є назвами тварин і рослин, а також астрономічними назвами.

Для порівнянь, що характеризуються індивідуальністю мовного вжитку, характерна наявність яскравої репрезентації індивідуально-авторського світобачення. А через те, що їх провідні ознаки є імпліцитними, читачеві доводиться вдаватися до спроби самотійного її (ознаки) відновлення, відтак, не можна не зафіксувати наділеність зазначених порівняльних конструкцій значним потенціалом у прагматичному вимірі. Поява та винайдення таких порівнянь відбувається, коли письменник хоче вразити читача стилістичним ефектом, пов'язаним із несподіваністю, оригінальністю, звернути увагу в напрямку саме тих зв'язків, що найбільше розходяться із раціональним мисленням.

Отже, своєрідна словесна образність є характерною ознакою мовостилію Володимира Лиса. Використаним у творі порівнянням притаманна наявність експресивних та емоційно насичених образів, що становлять цілість та базуються на асоціативних зіставленнях та порівняннях. Для порівняльних компонентів, що сповнюють собою мовну тканину твору Володимира Лиса, характерний вияв власних семантичних та емоційно-експресивних можливостей, «зарядженість» на високу асоціативність, допомогу авторові в увиразненні позитивної та негативної оцінки, відповідне здійснення стимулювання читача до того, аби він відреагував на запропоновані автором засоби увиразнення текстового масиву.

Необхідно також відзначити тісну пов'язаність компаративних конструкцій та картини світових цінностей, що визначають, які асоціації та характеристики найперше з'являються у людській свідомості при розмові чи згадці про те, що є поганим чи гарним, красивим чи некрасивим. Саме через це структура порівнянь поповнюється оцінністю та експресивністю як характерними складовими. Завдяки цим компонентам формується відповідна інформаційна частина, що покликана донести до читача закономірності авторського світобачення та залучити його до поцінування авторської

індивідуальної картини світу. Використання порівняльних конструкцій сприяє виявленню в мовній практиці письменницького світогляду, актуалізації концептосфери, пов'язаної з авторською свідомістю, формуванням мовного образу, який витворює у своїх творах певний письменник.

ВИСНОВКИ

Одним із найдавніших способів пізнання навколишнього світу є порівняння, яке використовують, аби зіставити явища нашої реальності або абстрактні уявлення, які є, по суті, віддаленими одне від одного, але потребують оцінки, здійсненої на підставі авторського суб'єктивного досвіду.

Порівняння потрактовуємо як «різновид категорії модальності, суть якої полягає в тому, що відношення висловленого до дійсності виражається не прямо, а опосередковано – через його подібність до іншого, яке має бути обов'язково типовим, загальновідомим. Порівняльна модальність виявляється як у структурі порівняльної конструкції загалом, так і в окремих її компонентах, накладаючи відбиток на зміст і форму їхнього вираження.

Порівняльна семантика в реченнєвій структурі формально виражається за допомогою різнорівневих мовних одиниць, які в сукупності становлять розгалужену систему мовних засобів вираження категорії порівняння. Два типи порівняльних конструкцій (безсполучникові й сполучникові) пропонують виокремлювати науковці. У межах першого типу Н. Шаповалова виділяє структури з морфологічним показником порівняння (так званим орудним порівняльним), конструкції зі словотворчими елементами, конструкції з лексико-семантичними засобами вираження порівняльних відношень. До другого типу науковець відносить порівняння, компаративні відношення в яких виражаються за допомогою сполучників *як, мов, немов, немовби, нібито, що, яко, гейби* та ін.

Дослідження показало, що засобами вираження порівняльної семантики в романах Володимира Лиса в простому реченні є структури з морфологічним показником порівняння та конструкції зі словотворчими елементами. У складному реченні компаративні відношення виражаються за допомогою сполучників.

За допомогою моделей художнє порівняння можна представити як цілісну лінгвістичну структуру, що має свої специфічні граматичні та лексичні особливості. Різноступіньне моделювання (від простого – до складного, від конкретного – до загального) дозволяє отримувати різні судження, поєднувати їх у систему та вибудовувати моделі. Такі моделі надають можливість для вивчення властивостей модельованого об'єкта (порівняння), тобто виявлення системи шляхів творення порівнянь, за якими можна утворити нові семантично коректні художні порівняння.

Систематизація моделей художніх порівнянь на граматичні та лексико-семантичні дозволила представити порівняння як структуру, яку можна досліджувати у зв'язку з її реалізацією на різних мовних рівнях (морфологічному, синтаксичному та лексичному).

Об'єктом дослідження у роботі стали прозові твори Володимира Лиса – романи «Століття Якова», «Діва Млинища» та «Соло для Соломії». У ході опрацювання названих художніх текстів було виявлено, що ідіостиль Володимира Лиса характеризується активним використанням порівняльних конструкцій.

Порівняльна семантика в реченнєвій структурі формально виражається за допомогою різнорівневих мовних одиниць, які в сукупності становлять розгалужену систему мовних засобів вираження категорії порівняння. Два типи порівняльних конструкцій (безсполучникові й сполучникові) пропонують виокремлювати науковці.

Дослідження показало, що засобами вираження порівняльної семантики в прозових творах Володимира Лиса в простому реченні є структури з морфологічним показником порівняння та конструкції зі словотворчими елементами. У складному реченні компаративні відношення виражаються за допомогою сполучників.

За нашими спостереженнями, найбільшу продуктивність у прозових творах Володимира Лиса виявили структури, у яких позицію компаратива

посідають компоненти, виражені іменниками чи іменниками із ад'єктивними поширювачами, що є назвами тварин і рослин, а також астрономічними назвами.

Окреслено, що в мові прозових творів Володимира Лиса достатньо активно використовуються порівняльні конструкції з дієслівною основою, завдяки чому порівняльна паралель між двома предметами або явищами, наявними в навколишньому світі, проводиться за тим, наскільки подібно вони виконують дії. Уточнення дієслівної основи порівняльних конструкцій відбувається завдяки прислівникам.

Реалізація порівняльних конструкцій із прикметниковою основою у прозових творах Володимира Лиса пояснюється об'єктивними чинниками. Зіставлення за різними ознаками предметів та явищ об'єктивного світу спричиняє необхідність зіставлення їхніх властивостей. Компаративна частина, що містить означальну характеристику, зазвичай призначається для того, аби під час зіставлення одних предметів та явищ із іншими, що добре відомі та часто використовуються для того, аби задовольнити різні життєво необхідні потреби, була наявна можливість більш повної та виразної характеристики порівнюваних предметів або явищ.

Схарактеризовано достатню регулярність уживання порівняльних конструкцій, що мають «приховану» (імпліцитну) основу, у прозових творах Володимира Лиса. Імпліцитна інформація може стати зрозумілою читачеві завдяки прочитанню номінативного значення компонентів предмета й образу порівняння, семантичних конкретизаторів, що сприяють їхньому уточненню, а також подальшого тексту.

За частотою вживання та за поширенням було здійснено поділ проаналізованих порівнянь. Відносно художніх текстів Володимира Лиса, вони представлені узуальними (яким притаманні риси традиційності, сталості, загальноновживаності) та індивідуальними (яким притаманні риси оказіональності, належності до авторського словника).

Дослідження довело, що найбільшу продуктивність серед узуальних порівнянь у романі Володимира Лиса «Століття Якова» виявили структури, у яких позицію компаратива посідають компоненти, виражені іменниками чи іменниками із ад'єктивними поширювачами, що є назвами тварин і рослин, а також астрономічними назвами.

Своєрідна словесна образність є характерною ознакою мовостилю Володимира Лиса. Використаним у творах письменника порівнянням притаманна наявність експресивних та емоційно насичених образів, що становлять цілість та базуються на асоціативних зіставленнях та порівняннях. Для порівняльних компонентів, що сповнюють собою мовну тканину творів Володимира Лиса, характерний вияв власних семантичних та емоційно-експресивних можливостей, «зарядженість» на високу асоціативність, допомогу авторові в увиразненні позитивної та негативної оцінки, відповідне здійснення стимулювання читача до того, аби він відреагував на запропоновані автором засоби увиразнення текстового масиву.

Використання порівняльних конструкцій сприяє виявленню в мовній практиці письменницького світогляду, актуалізації концептосфери, пов'язаної з авторською свідомістю, формуванням мовного образу, який витворює у своїх творах певний письменник.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н.Ф. Проблемы фразеологического значения и смысла (в аспекте межуровневого взаимодействия). Астрахань, 2000. 220 с.
2. Арутюнова Н. Д. Истина и этика // Логический анализ языка. Культурные концепты. Москва, 1991. С. 21–31.
3. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. Москва, 1990. С. 5–32.
4. Бабик С. Діалектне слово в словнику і в тексті // Семантика мови і тексту: збірник статей VIII Міжнародної конференції. Івано-Франківськ, 2003. С. 46–50.
5. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.15. Івано-Франківськ, 1998. 391 с.
6. Бартон В. И. Сравнение как средство познания. Минск, 1978. 126 с.
7. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ, 1989. 156 с.
8. Ващенко В. С. Фразеологізація компаративних зворотів // Мовознавство. 1975. № 4. С. 34–40.
9. Вакуров В.Н. Основы стилистики фразеологических единиц (на материале советского фельетона). – Москва. 1983. 175 с.
10. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова. Москва. 1980. 320 с.
11. Вихованець І. Р., Городенська Г. К., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ, 1983. 219с.
12. Голоюх Л.В. Порівняння в романах Павла Загребельного «Диво» і «Роксолана» // Культура слова. 1992. № 42. С. 39–44.
13. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української

- історичної прози): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Інст. укр. мови АН України. Київ, 1996. 20 с.
14. Грипас О. В. Засоби маркування компаративних відношень у формально-синтаксичній структурі речення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/78040894.pdf>
 15. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. Москва, 1984. 400 с.
 16. Дегтярова І. О. Семантико-стилістичні параметри порівнянь характеристики людини у постмодерністській прозі // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Київ, 2009. Вип. 2. С. 162–168.
 17. Демський М. Українські фраземи й особливості їх творення. Львів, 1994. 62 с.
 18. Долгих Н. Г. Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии // Филологические науки. 1973. №1. С. 89-98.
 19. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. Київ, 2010. 384 с.
 20. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ, 1999. 431 с.
 21. Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ, 2001. 224 с.
 22. Живчик О. В. Диференційні риси та когнітивна модель словотвірного порівняння // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. 2009. Вип. XXII. С. 440-447.
 23. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в

- сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харк. держ. пед. ун-т. Харків, 1997. 17 с.
24. Ікалюк Л. М. Порівняння як засіб пізнання світу [Електронний ресурс] доступу до ресурсу: <http://194.44.152.15/elib/local/62.pdf>.
 25. Кагановська О. М. Проблема інтерпретації текстових концептів у художньому прозаїчному // Мова і культура. Філологія. Вип. 3. Київ, 2001. С. 114–121.
 26. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення/. Київ, 1985. 127 с.
 27. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ, 1995. 312 с.
 28. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ, 1987. – 352 с.
 29. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ, 1995. 312 с.
 30. Корень Е.В. Системно-функциональные особенности английских пословиц: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 "Германские языки". Сумы, 2000. 207 с.
 31. Корольков В.И. К теории фигур // Сб. научн. трудов. 1973. Вып. 78. С. 60–93.
 32. Коцюбинська М. Література як мистецтво слова. Деякі принципи літературного аналізу художньої мови. Київ, 1965. 324 с.
 33. Кузнецова Г.В. Види семантичних змін у фразеологізмах (на матеріалі сучасної англomовної прози). // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія "Філологія". Київ, 2004. Том 7. № 1. С. 150–157.
 34. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. [для ин-тов и фак. иностр. яз.]. Москва, 1996. 381 с.

35. Кучеренко, І.К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики [Текст] / І. К. Кучеренко. – К., 1959. – 108 с.
36. Левин Ю.И. Метафора: синтез, семантика, трансформації. Труды по знаковым системам // Уч. зап. Тарт. гос. ун-та. – Тарту, 1969. Вып. 236. С. 290–305.
37. Леденева В.В. Идиостиль (к уточнению понятия) / В.В. Леденева // Филологические науки. – 2001. – № 5. – С. 36-41.
38. Лотман М.Ю. К основаниям моделирующей поэтики. // Труды по русской и славянской филологии. Литературоведение. Тарту, 1966. № 11. С. 36–50.
39. Майборода Н. Порівняння як риса індивідуального стилю Д. Яворницького // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2011. С. 191–194.
40. Марчук О. Порівняльні конструкції зі сполучником як у мові М. Коцюбинського // Історико-філологічний збірник з регіональних проблем Волинь-Житомирщина. 2002. №8. С. 48–60.
41. Марчук О. І. Структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій в ідіостилі М. М.Коцюбинського: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Одеса, 2002. 229 с.
42. Мацько Л. І. Сидоренко О.М. Мацько О. М. Стилїстика української мови. Київ, 2003. 462 с.
43. Мезенин С.М. Компоненты образных средств языка. // Синтаксические исследования по английскому языку. Уч. зап. – Москва, 1971. Т. 416. С. 64–75.
44. Мецлер А.А. Прагматика коммуникативных единиц. – Кишинев: Штиинца, 2009. – 103 с.
45. Мещанинов И.И. Понятийные категории в языке // История советского языкознания. – Москва, 1981. С. 56–61.

46. Міняйло Р.В. Активні процеси в ареальній фразеології сходу України: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 "Українська мова. Луганськ, 2001. 261 с.
47. Морозов П. А. Структура, семантика та функції порівнянь в художньому тексті (на матеріалі літ. тв. В.Шукшина): автореф. дис. ... канд.. філол.. наук: 10.02.02. Одеський ун-т. Одеса, 1993. 16 с.
48. Мороховский А.Н. Стилистика англійської мови. Київ, 1991. 272 с.
49. М'яснянкіна Л.І. Порівняння в ідіостилі М.О.Шолохова: функціонально-семантичний і прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.02 «Російська мова». Харків, 2002. 17 с.
50. Назарян А.Г. История развития французской фразеологии : учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва, Высшая шк., 1981. 189 с.
51. Найда А.М. Стійкі народні порівняння як об'єкт фразеології (семантичний і структурний аспекти): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2002. 208 с.
52. Некрасова Е.А. Языковые процессы в современной русской поэзии. Москва, 1982. 312 с.
53. Плющ М. Я. Орудний порівняння в українській мові// Укр. мова і л-ра в школі. 1977. № 4. С.29-36.
54. Пономарів О.Д. Стилистика сучасної української мови: підручник. Київ, 1992. 248 с.
55. Потебня А.А. Мысль и язык. Киев, 1993. – 192 с.
56. Прокопчук Л. В. Лексико-граматичні засоби вираження порівняльних відношень // Система і структура східнослов'янських мов: Міжкафедральний збірник наукових праць. Київ, 1999. С.62–68.

57. Прокопчук Л.В. Лінгвістична сутність категорії порівняння // Наукові записки ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія. Випуск 2. Вінниця, 2000. С.106–110.
58. Прокопчук Л. В. Метамова інтерпретація категорії порівняння // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія. Вип. 9. Вінниця, 2007. С. 26–29.
59. Прокопчук Л. В. Порівняння в структурі простого речення (семантико-функціональний аспект).Вінниця, 2005. – 131 с.
60. Прокопчук Л. В. Синтаксичні особливості порівняльних конструкцій // Наукові записки ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Збірник наукових праць. Серія: Філологія. Випуск 4. Вінниця, 2002. С.41–44.
61. Прокопчук Л. В. Система визначальних ознак категорії порівняння // Актуальные научные исследования в современном мире: сб. научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2017. Вып. 1(21), ч. 5. С. 103–109.
62. Прокопчук Л. В. Трикомпонентна структура порівняльних конструкцій у простому реченні// Наукові записки КДПУ імені В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Випуск 31. 2001. С. 196–200.
63. Прокопчук Л. В. Узуальні й оказіональні порівняння в романі Івана Багряного «Людина біжить над прірвою» // Наукові праці Кам'янець- Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Вип. 34. Кам'янець-Подільський, 2013. С. 260–263.
64. Прокопчук Л. В. Функційні вияви складнопідрядних порівняльних речень у художній прозі Михайла Стельмаха // Стельмах Михайло новітніх парадигмах наукового знання: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 105-річчю від

- дня народж. письменника / гол. ред. О. М. Куцевол [та ін.].
Вінниця, 2017. С. 152–156.
65. Рошко С. М. Граматичні засоби вираження порівняльних синтаксем [Електронний ресурс]. 2015. Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/9326>.
66. Рошко С. М. Формально-граматична та функціонально-семантична структура порівняльних синтаксем і підрядних речень у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 Українська мова. Ужгород, 2001. 21 с.
67. Словник літературознавчих термінів / за ред. В.І. Кузьменко. Київ, 1997. С. 185–187.
68. Стернина М.А. К проблеме категориальной полисемии // Синтаксический аспект языковых единиц. Воронеж, 2011. С. 167–172.
69. Супрун А.П. Семантико-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів Максима Рильського): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01. Миколаїв, 1999. 302 с.
70. Ужченко В.Д. Українська фразеологія: навч. посіб. [для філол. фак. ун-тів]. Харків, 1990. 167 с.
71. Ужченко Д.В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні: дис. кандидата філол. наук: 10.02.01 "Українська мова". Луганськ, 2000. 248 с.
72. Українська радянська енциклопедія : в 12 т. / за ред. М. Бажана, відпов. ред. А. Кудрицький. 2-е вид. Київ, 1983. Т. 9. 560 с.
73. Устенко Н. Семантико-стилістичні особливості функціонування фразеологізмів у мові художніх творів В. Винниченка // Наукові записки: зб. наук. ст. "Філологічні науки (літературознавство, мовознавство)". Кіровоград, 2005. Вип. 62. Ч. 1. С. 251–256.

74. Федоров А.И. Семантическая основа образных средств языка. Новосибирск, 1969. 92 с.
75. Чабаненко В.А. Основи мовної експресії. Київ, 1984. 167 с.
76. Черемисина М. И. Некоторые вопросы синтаксиса. Сравнительные конструкции современного русского языка. Новосибирск, 1971.
77. Черемисина М.И. Сравнительные конструкции русского языка. Новосибирск, 1976. 272 с.
78. Шадрин Н.Л. Структурно-семантические речевые образования фразеологических единиц // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. Новосибирск, 1974. С. 106-109.
79. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка учеб. пособ. для студ. вузов, обуч. по спец. "Русский яз. и лит-ра". Москва, 1985. 160 с.
80. Шаповалова Н. П. Статус і структура категорії порівняння// Функціонально-комунікативні вияви граматичних одиниць. Зб. наук. праць. Київ, 1997. С. 38–48.
81. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Донецький державний університет. Донецьк, 1998. 16 с.
82. Шенько И.В. О семантико-синтаксической структуре образного сравнения // Вопросы романо-германского языкознания и методики преподавания иностранных языков. Ленинград, 1970. С. 154–160.
83. Шенько И.В. Синтактико-смысловые и функциональные разновидности предметно-логических сравнений // Язык и стиль английского художественного текста. Ленинград, 1977. С.

152–158.

84. Щербачук Л.Ф. Загальномовна та індивідуально-авторська фразеологія в художніх текстах (на матеріалі творів О. Гончара): дис. кандидата філол. наук : 10.02.01 "Українська мова". Сімферополь, 2000. – 211 с.
85. Щур Г.С. Теория поля в лингвистике. Москва, 2003. – 256 с.
86. Todorov T. Tropes and figures // To honor R. Jakobson. Essays on the occasion of his seventieth birthday. Paris, 1967. V.3. P. 191–206.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Лис В.С. Діва Млинища. Харків, 2016. 368 с.
2. Лис В.С. Соло для Соломії. Харків, 2013. 368 с.
3. Лис В.С. Століття Якова. Харків, 2010. 240 с.